Nr. 85—86.

K.I.
1314(A)

Biblioteca
Semănătorul

TRAIAN MAGER

ASPECTE DIN MUNȚII APUSENI.

Târgul de fete dela Găina.
Gheţarul dela Scărişoara.

Editura
Librăriei diec.
Arad.

7531

Preţul 10 Lei.

6.765

91(R4)(026)

Biblioteca Semănătorul

Nr. 1. *Al. Ciura:* **Fraţii,** schiţe din războiu Lei 5·—
Nr. 2. *Victor Stanciu:* **Cuib de rândunică** şi alte schiţe de popularizare ştiinţifică Lei 5.—
Nr. 3 *I. Agârbicean:* **Din viaţa preoţească** schiţe 5·—
Nr. 4. *Dr. Ioan Lupaş:* **Din trecutul ziaristicei româneşti.** Lei 5—
Nr 5. *Dr. Ion Mateiu:* **Probleme şcolare** Lei 5—
Nr. 6. *A. S. Iorga:* **La chestiunea industriei naţionale** Lei 5·—
Nr. 7. *Ion Clopoţel:* **Însemnări pe răboj** Lei 5·—
Nr. 8. *I Barac:* **Pitelea Gâscariu** sau Paradigma leneşului, mult curioasă, în stihuri alcătuită L 5—
Nr. 9—10. *M Gaşpar:* **Blăstăm de mamă** roman L 10·—
Nr. 11. *Victor Stanciu:* **Plantele de leac** Lei 5·—
Nr. 12. *E. Isac:* **Ardealule, Ardealule bătrân** L 5·—
Nr. 13. *Grazia Delledda:* **La stână şi Ispita,** schiţe trad. de *C. Muşlea.* Lei 5·—
Nr. 14. *I. Bălă:* **Însurăm pe Victor, Pe povârniş** 5—
Nr. 15. *Dr. I. Lupaş:* **Luptători pentru lumină** 5—
Nr. 16. *Dr. Al. Borza:* **Din viaţa plantelor** Lei 5·—
Nr. 17. *Ioan Georgescu:* **Dovezi nouă pentru adevăruri vechi.** Lei 5·—
Nr. 18. *Gavril Todica:* **Zări din univers** Lei 5·—
Nr. 19 - 19/a. *Dr. Iustin Suciu:* **Patimile şi moartea lui Isus Hristos** Lei 10·—
Nr. 20. *Wildenbruch:* **Lacrimi de copii** Lei 5·—
Nr. 21. *V. Stanciu:* **Poezii pop. din războiu** (epuizat).
Nr. 22—22/d **Colinde, cântece de stea şi cântecele irozilor.** Lei 5·—
Nr. 23—25. *M. Eminescu:* **Poezii.** Lei 20·—
Nr. 26. *Al. Ciura:* **„Scrisoare în cealaltă lume",** schiţe din războiu. Lei 5—
Nr. 27 - 28/d. *Ion Clopoţel:* **Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace.** (G. Lazar, G. Asachi, I. E. Rădulescu, B Paris Mumuleanu, Al. Hrisoverghi, D. Petrino, Al. Depărăţeanu, N. Nicoleanu, C. Stamati, V. Cârlova, A. Cantemir, D. Ţichindeal, Alex Donici, G. Alexandrescu, A. Pan, D. Bolintineanu, Al. Sihleanu, G. Baritiu, A. Şaguna, Tim. Cipariu). Lei 15.—

Nu se împrumută acasă.

BIBLIOTECA SEMĂNĂTORUL.

Aspecte din Munții Apuseni.

Târgul de fete dela Găina.

Gheţarul dela Scărişoara.

Bibliotecă Documentară
Piatra Neamț
Regiunea Bacău

7331 / 6765

EDITURA LIBRĂRIEI DIECEZANE, ARAD 1925.

K.I.
1314(A)

Tiparul Tipografiei Diecezane ort. rom. Arad.

Prefață.

Am scris cele ce urmează în scopul răspândirii ideii turismului, — idee, încă la întâiele faze de împământerire în țara noastră.

Popor de agricultori și păstori, până mai ieri, alaltăieri, trăitori numai la sate, în mediul nefalșificat al naturii libere, — era firesc, ca sufletul nostru să nu fi simțit înainte necesitatea turismului. Atari necesități se pot naște numai ca reacțiune îndreptată contra mediului străin naturei libere. Reacțiunea n'a întârziat să se anunțe și la noi, din momentul ce marea majoritate a intelectualilor români, originari dela țară, — paganii — au căzut prin surpriză în grădinele de aur ale Hesperidelor.

În fața zădărniciei realizării pretențiilor în veci crescânde, ale civilizației; — o întoarcere de câteva zile în primitivismul vieți patriarhale se impune cași un nou, regăsit ideal.

Gânditorii contemporani, îngrozindu-se de aspectul estetic — fizic, etic al omului de mâne au dat strigătul de alarmă: *sport!* Şi sa ni se dea voe să pledăm pentru întâietatea *turismului*, dintre toate sporturile.

Footbalul, — brutal, aţâţător de ură, ce îndeamnă spre distrugere, — e o manie a zilelor noastre; războiul, să fie el, oare, vecinicul ideal al vieţii sociale?

In sufletul oraşanului intelectual, intoxicat de miasmele culese zi de zi în mucegaiul birourilor, în praful străzilor şi în fumul cafenelor, — se trezeşte atavic nostalgia codrului, a poenelor, a aerului de munte şi a liniştei patriarhale; — pentruce nu am încuraja această pornire inocentă şi salutară a sufletului nostru?

Religia naturii, trebue să fie religia viitorului!

Inchin prinosul meu păgân cultului naturii.

Arad, 1925.

Traian Mager.

Peste Găina la Vidra de Sus.

31 Maiu. Plecăm din Arad la Hălmagiu.

Recrutată din cei mai voinici elevi ai claselor a cincea şi a şasea dela şcoala normală confesională din Arad, — echipa de 20, pe care am să o conduc prin Munţii Apuseni, este gata de plecare. Unii băeţi se prezintă în costum de cercetaşi, cu toţii însă bine îmbrăcaţi de munte, şi mai presus de toate, pentru cale lungă, avem raniţele supraîncărcate de merinde.

Echipamentul se complectează cu o goarnă pentru signalare, un binoclu, o armă de vânat şi două viori. Trecând piscuri

şi culmi de munţi cu orizonturi largi, ochianul ne va servi la apropierea distanţelor, iar arma înalţă moralul şi înfrânge oboseala. Cred băeţii, că hoinărind prin codri străvechi, ne-am puteà întâlni cu lupul vagabond, ba chiar şi cu ursul, stăpân suveran al regiunilor, înalte şi liniştite, — cu toate că simpaticul nostru plantigrad, caşi lupul şi caşi oricare altă fiară, se fereşte — îndeosebi vara — de vecinătatea omului. Cu viorile acompaniate de cor, când ni se va îmbià ocazia, vom strânge hora în satele pe unde trecem; Marţi şi Joi fiind sărbătoare, vom debută în biserică.

Scopul escursiei: Să studiem în teren oro — hidrografie, floră şi faună montană, silvicultură, etnografie, — culminând în lecţii de patriotism, ce ne inspiră teatrul marilor mişcări pentru libertate şi să întreţinem propagandă culturală la sate.

Hălmagiu.

Călătoria cu trenul se sfârşeşte în Hălmagiu, târg în valea Crişului Alb, la poalele Munţilor Apusenei cu 1325 locuitori; centrul geografic, nu numai administrativ şi comercial alor 33 comune, din care se compune plasa.

Populaţia de douăzeci mii de suflete a a întregului ţinut este curat românească; suportă o slabă infiltraţie străină, mai cu seamă în Hălmagiu: familii de negustori, meseriaşi, ori impiegaţi ai capitalului angajat în exploatările forestiere.

Suntem la 224 m. înălţime peste nivelul mării, într'o vale mai largă, adăpostită

pe sub brâne majestoase de munți, bogat împăduriți, din a căror masive se inalță trufașele piscuri, ce poartă sonore numiri topografice latine, ca *Cucurbeta, Româna, Rotundu, Găina,* sihastri împietriți în aburirea slăvilor, mai apoi *Dobrinu,* uriaș mușunoiu, *Moma* cea prelungită și *Gorgana* cu pante repezi.

In legăturile feudalismului, se pomenește, că la 1445, Hălmagiu ajunge în posesiunea lui Ioan Huniade, regentul Ungariei; iar la 1628, în a familiei, conte Bethlen, care a dat și un principe Ardealului, tot român de obârșie. După revoluția dela 1848, familiile aristocratice s'au prăbușit vertiginos, au sărăcit repede și s'au stins complect.

Se amintește și despre un voivodat al Hălmagiului, având pe la anul 1451 de voivod pe unul, Moga.

In istoria națională, Hălmagiul a jucat totdeuna un rol important prin efortul de pasiune, însuflețire și energie ce le-a cheltuit cu prisosință decâte ori s'a ridicat drapelul

libertății: așa în revoluția țărănească dela 1874, a lui Horea; la 1848, în gradioasa manifestare a conștiinței naționale, condusă de Avram Iancu; cât și în cea ultimă, dela 1918.

Ce clipe de deliriu nu s'au trăit aici în 1918, când în zina de 4 Octomvrie seara, se descarcă cele dintâi salve de focuri din armele smulse dela jandarmeria ungurească, — semnalul de alarmă, că răfuiala cea mare se apropiă, și că ziua liberării nu mai poate să întârzie. S'a trezit atunci atavic moștenirea sfântă: datorința de a răsbuna suferințele înăbușite în sânge ale lui Horea și ale lui Avram Iancu. Peste noapte s'a curățit pe veci de-aici tot ce fusese împilator politic străin, iar garda națională a pus mâna fier pe întreaga conducere a ținutului, înfiripindu-se de grabă într'un factor decisiv de desrobire națională.

Ajungem cu seara odată în comună. Pe urma patrulei de cercetași, pășește disciplinat mica cohortă în cadențele marșului: „. . .Noi suntem oastea ce-o visară strămoși 'n

dorul secular [illegible]" marşul de odinioară al gardei din Hălmagiu, — trezind pe un moment în sufletul populaţiei paşnice amintirea ultimelor evenimente viforoase.

— „Oare unde slujesc feciorași ăştia — (cercetaşii) — ,că tare-s *mândri*[1] — (frumoşi) — se întrebau trecătorii.

Ne-am încuartirat bine pe la cunoscuţi şi ne-am dublat porţiile de pâine şi slănină.

Urme de vechi legături comerciale cu orientul: „habă", „grecoiţe". Situat lângă şoseaua ce conduce pe valea Crişului Alb, Hălmagiul din vechi timpuri a fost centrul comercial al acestui ţinut. Transportul se făcea pe căruţe şi multe familii trăiau din căraușie, ceeace a durat până ce s'a deschis din distanţă în distanţă linia căi ferate Arad—Brad, între anii 1887—1896.

„Habă", este cuvântul turcesc „abă," şi inseamnă aici o stofă de lână albă, din care se făceau cioareci, sau „nădragi" chiar, — de calitate mai fină, decât se produce pe loc. Negustorii de habă veniau până de prin Macedonia, se pomeneşte chiar, că o veche familie românească de co-

[1] Cuvintele subliniate sunt provincialisme din partea locului, sau numiri topografice.

mercianți și-ar trage obârșia dintr'un atare „habagiu“ din Macedonia, care din pricina nesiguranței drumului la reîntoarcere, s'a așezat aici.

„Grecoițe,“ se numesc femeile, negustoare ambulante de ață, primă, cercei, mărgele, tămâie, — ce se mai văd și astăzi pe la târguri, ori cutrierând satele cu marfa în desagi. Se numesc „grecoițe,“ probabil pentrucă mai 'nainte acest negoț îl făceau Grecii. Ultimele generații n'au mai ajuns greci pe aici, însă le-au rămas numele pentru acest fel de negoț primitiv.

Atât habagii, cât și grecoițele încep să dispară în împrejurările schimbate, se vor pierde și aceste noțiuni, de aceea am ținut să le amintim.

Obiceiuri curioase. In preseara de Sântu Georgiu, după ce s'a înoptat bine, ies feciorii pe dealurile din comună, ori pe acelea care predomină apropierea comunei și strigă în gura mare, să fie auziți cât mai de departe, intimități discrete din viața satului în formă de dialog, premers de steriotipe.

Strigă unul depe un deal:

„Aule!, aule!,“ sau „aule!, maule!“
Răspunde altul, de pe alt deal:
„Ce ți-e ție Paule?“
— Mânca muroile vacile!

— Să nu mănânce mana vacilor, mai bine să mânce Toaderu Anii . . . (gura) dela Mariuța lui Petru ! Și altele intimități de acest fel.

Notez, cuvintele „Aule," „Maule" și „Paule," nu sunt uzitate, astfel n'au înțeles decât ca steriotipe, poate construcții fonetice, cari permit folosirea cât mai pronunțată a organelor vocale.

Așa se dau în vileag spre năcazul celor vizați legături de dragoste cunoscute, ori și spre mai mult haz,cele tăinuite. Despre „*muroi*", sau „*strige*" (din „strigoaie"), se crede, că mânâncă laptele dela vaci și pentru a le speria, se fac strigările din noaptea de Sân-Georgiu.

Tot atunci se fac focuri pe vârful dealurilor se împletește cu paie o roată de car, o aprind și apoi îi dau drumul de vale. În unele locuri pun paie pe apă și le aprind.

Se întâmplă adeseori, în deosebi vara, că pier laptele dela unele vaci, ori e amestecat cu sânge; se crede, că din pricina muroilor, — ceeace probabil, provine din faptul, că vitele au păscut vreo plantă veninoasă.

La „gură dulce." Nevestele tinere, măritate în *cârstlegi* (carneval,) vin însoțite de mamele soacre la Hălmagiu, la *bulciul* din întâia săptămână a postului mare. Mama soacră oferă cinste dintr'o

sticlă, bărbaților cunoscuți; nevasta oferă — *gură* (sărută); cel cinstit, — bani. Acest obicei se pierde.

Vechi elemente limbistice: *„mandene,“ „a văi „pedestru.“ Cuvântul mazere,* l-am auzit pronunțându-se în Vidra de Sus, *„mandene,“* asemănător ca în albaneză, — de origine comună ilirică. Atât în ținutul Hălmagiului, cât și în Țara Moților, sub *mazere,* se înțelege *fasolea,* care se mai numește *păsulă* și nicidecât *mazere* (Pisum sativum), care nu se cunoaște încă pe aici.

În ținutul Hălmagiului se zice și *„văit-ai“* în loc de *văzut-ai,* dela verbul *a văi* (a privi cu mânile cozoroc deasupra ochilor, pentru a vedea mai departe,) care își are originea din cuvântul iranic *„vaian“*, — tot de acelaș înțeles.

Tot aici, se aude *„pedestru,“* în senz pejorativ de *„olog“*

1 Iunie. Urcăm Muntele Găina peste Hălmăgel.

În faptul zilei, pe la oarele 4, părăsim Hălmagiul în susul apei. E răcoare, care te îndeamnă la pas și natura se deșteaptă în întreaga ei splendoare. Cântă paserile de te

miri unde le mai încap crângurile; cântă şi băeţii: primăvară în suflete caşi în natură.

În Hălmăgel, proxima comună, ne întârzie călăuza cu calul. La sunetul goarnei şi în gura noastră, copii somnoroşi se scormonesc sperioşi de prin podurile cu fân, în vreme ce un creştin prietenos clocotoşte o căldare cu apă pe ţărmul părâului şi ne pregătim ceaiu.

Peste o oară pornim din nou la drum, părăsim încurând cursul apei bolovănos şi prindem pe o muche de del, pe care stăruiesc încă multă vreme căsuţe pitite în umbra pometurilor.

La *Iapa* facem întâiul popas mai mare, pe la oarele 9. Aici lizierile pădurii se lărgesc şi formează o poiană înclinată spre miază-zi, de un verde crud, smălţuită cu flori, în care predomină galbinul *grosamei* (Genista sagitallis) şi albastrul campanulelor. Calul uşurat de sarcină se scutură voios şi se implântă în iarba mătăseoasă.

Găsim isvor. Copii s'ar arunca lacomi

asupra apei limpezi caşi lacrima, dar nu e vce, decât după o pauză de cel puţin jumătate oară, — care a îndrăsnit totuşi să se *înfrupte*, este îmbrăcat în blană şi plimbat prin soare.

Facem foc şi frigem *clisă*. Schiopu îşi instrunează vioara, Datca îl acompaniază şi acordurile dulci pornesc să înfioreze dumbrava

În zare se iveşte ţipând o *bojigae* (Milvus regalis), soră bună cu vulturul. E atât de sus, încât numai din glumă, drept salut — îi trimitem un glonţ. Probabil indignată de sgomotul exploziei, se aruncă într'un îndrăsneţ the Looping Lavv ... şi majestoasă, bătându-şi joc de inferioritatea noastră, se înalţă tot mai sus în rotiri măestre, până ce se pierde în azurul nepătat al cerului.

Trecem o culme şi ajungem în *Frăsinet*. De aici vedem *hoance* pline de verdeaţă, ovesişti, grâne de primăvară şi peste tot şi peste toate se lăţeşte biruitoare *ferecea*, (Pteridium aquilinum), cu care bieţii oameni duc o luptă dârză, căci ameninţă să înăbuşe bruma

de sămănături şi fânaţe. Terenul fiind prea accidentat, recolta se adună cu săniile şi vara.

Ţăranii şi pădurea. Pădurea, orice bogăţie ar reprezenta ea, chiar şi dacă formează propietatea comună a sătenilor, — în composesorate —, nu e a lor, ci a celor ce o explotează, exploatându-le totodată şi vlaga braţelor. Singură păşunea şi viroagele deşţelenite primitiv cu sapa, ori cu plug „în două brazde" (cu ferul mobil), formează adevărata şi săraca lor bogăţie, la care nu râvneşte străinul. Iată, pentru ce ţăranul de aici nu cunoaşte îndeajuns importanţa pădurilor! Apa şi lemnele de foc sunt date pe gratis dela Dumnezeu pentru toate lumea. Noţiunea aerului, nici nu se cunoaşte, căci numai atunci când pişcă, se numeşte „vânt".

Pe *Chicera*, luăm tot pieptiş prelungitura dâmbului. În plin soare, aerul începe să fie fierbinte. Facem baie de soare, ne înăbuşim de căldură: o boare de vânt stârnită în intervaluri ne uscă broboane de sudori.

Dintr'un fag strigă monoton cucul. E interesantă această pasere pribeagă, o întâlneşti

pretutindeni : în vârful muntelui, caşi în împrejurimile oraşelor.

Aflăm bureţi *vevericioşi* (Clavaria flavia) şi *mihăeşi* (Cantarelus cibarius), — hrană delicată.

Civilizaţia noastră şi pădurea. La *Smidă*, în hotarul Hălmăgeului, se tae pădurea şi acum în sezonul prohibirii. Ţipă codrul de jale — pe vremea asta e 'n plin ecoul — şi nimeni nu-l aude. Ţipă şi se prăbuşeşte la pământ podoaba codrilor de fagi sub securile mercenarilor, „Doamnei Mahler". Plânge codrul şi curge în părae seva din trunchiurile decapitate.

Pentruca barbaria să fie deplină, buştenii sunt prăvăliţi *de-a derbeleacu* la vale — transport ieftin —, şi ăstmod, nu numai că se distrug copacii tineri, dar şi puţina humă acumulată pe 'ncetul de mii de ani pe stânci, este măturată formal şi se deschide drum ploilor să desăvârşească opera criminală a omului. Iar culmea consistă în faptul, că la anul bruma de vlăstari este călcată şi roasă de vite, şi se spulberă orice nădejde de reînoire pe cale naturală.

Exploatatorii vicleni îşi închid ochii : nu văd şi tac, pentrucă e în interesul lor să se ţie în bunele

cu populația, ori că se creiază prin aceasta favoruri gratuite pe seama unor angajați de încredere. Ei zic: sătenii sunt vina, că nu mai crește pădure!

De vre-o 15 ani pseudo-civiiizația s'a năpustit cu toată furia asupra codrului și fața dinspre sud și sud-vest a muntelui e aproape distrusă. Locomotive jucării târăsc după sine vagonetele, cari șerpuesc pe toate păraele, se cațără mânioase de versantele dealurilor, iar esența lemnoasă adunată cu sârg în trenuri minuscule coboară de sine — fără locomotivă — 20—25 Klm. până în gara Hălmagiu, sau Baia de Criș.

Odată cu podoaba de verdeață seacă și isvoarele iar satele dela poale rămân vara fără apă. Plantații nu se văd, așa că ploile spală în dragă voe piatra și nu peste mult ne vom trezi într'un pustiu de stânci arzătoare.

Până când capitalul va găsi teren ieftin în exploatarea pădurilor, nu se va simți îndrumat în căutarea altor isvoare de energie, cum ar fi de pildă captarea căderii apelor.

În *Groapa Tăurilor*, halta tradițională a escursioniștilor, nu mai găsesc isvorul știut. Nu-l mai ispitește răcoarea fagilor și mormane de crengi uscate indică dimensi-

unile pustiiri. O baracă puturoasă, centru de aprovizionare al muncitorilor, mai dăinuește încă, acoperită cu glii peste învelișul de scândură, și acum păstorii își adăpostesc în ea ziua vitele de furia columbacei.

La *Fântâna Albului* facem încă un mic popas, căci soarele ne prăjește amarnic din zenit. Suntem la 1083 m. altitudine. La stânga, înainte, spre răsărit zărim câmpuri de zăpadă pe Cucurbeta.

În josul isvorului atâta „număuită", involtă și fragedă, cum nici cel mai iscusit grădinar n'ar putea-o produce.

Pe pantă, în locul unde odinioară stăpânea fagul, numai *potbaiul* (Tussilago farfara), verde gălbuiu, își răsfață în soare frunzele mari ovale ; iar în față pe versanta pârjolită, umbra unui nour se proectează în oscilații greoae caşi o stranie vedenie uriașă.

Trecem *Talpa Jidovului*, un colț de stâncă, ce se aruncă amenințător deasupra unei pante aproape verticale. Lângă ea un isvor în agonie abiă își prelinge stropii cris-

talini printre bolovani și vreascuri în putrefacție.

Lizierile pădurilor defrișate prezintă întortochiate figuri geometrice, ce se pierd și reapar după cotiturile dealurilor.

Ceva mai în sus întâlnim în cale temeliile unei ruini. Aici a fost „căsoaia", — asilul unei societăți de turiști din Arad, cu 50 de paturi, magazie de provizii și acareturi economice pentru vigil, pe care revoluția din 1918 a făcut-o una cu pământul, lăsând pe ai casei să scape numai cu sufletul în oase.

Mai urcăm puțin printre colonii de *jneperi* (Juniperus nana, Wild), țipericiți, și suntem pe întâiul pisc al Găinei.

Muntele Găina, 1486 m.

La ora 13 am ajuns pe Găina. Piscul întâiu (dinspre Hălmăgel, jud. Arad) este legat de al doilea (hotarul comunei Vidra, jud. Turda Arieș) printr'un podiș lungăreț de vre-o 2 klm. Piscurile și podișul sunt pleșuve, acoperite de pajiște cu iarbă deasă și mărunță. Aici se despart județele Arad, Hunedoara și Turda Arieș, ceva mai spre nord se începe județul Bihor.

Suntem la 1486 metri înălțime peste nivelul mării, și ni se deschide o perspectivă de măreție privelişti. Culmi prelungite se fugăresc în zare și se pierd în șesurile

văilor Arieşului, Crişului Alb şi ale Crişului Negru, dincolo de care se conturează fumurii alte catene de munţi.

La miază-noapte, tot din masivul Bihorului, Curcubeta se înalţă la 1849 metri, cu creştetul rotund şi pleşuv. Piscul acoperit de umbra unui nor şi versantele prelungi, şi îmbrăcate in codri de brad caşi într'o rochie de atlaz greu, îi împrumută un aspect sombru.

Pretutindeni, de prin luminişuri se ivesc pe fondul verde coperişurile de şindrilă albă ale stânelor[1]), ce sclipesc în soare şi par mai mult jucărele delicate, decât adăposturi pentru oameni şi animale.

Incercăm senzaţii neînţelese, ce ne asediază năvalnic; simţeşti cum ţi se distramă sufletul pe undele de eter în vastele sfere ale infinitului etern...

---

[1]) Moţii le numesc „colibi“ (latin) şi nu folosesc nici odată (slavul) „stână“; iar peste tot, edificiile se numesc „maitori“, ceeace Crişenii zic „ortoane“, care poate are un cuprins mai bogat, înţelegându-se aci şi uneltele economice.

Gălăgioasa mea ceată a amuțit..., doar șargul mai ronțăie cu zor și mulțumit iarba grasă și aromată... Incolo, e atâta liniște, un aer clar și ozonat, ce te înfiorează. Sfârșiți de emoție ascultăm duși, cum prin spațiile nemărginite ale cosmosului, haotic huește tăcerea...

In fața nemărginirii universului, ce ridicole și pretențioase ne par acum toate lucrurile omenești!...

Muntele Găina și peste tot Munții Apuseni au atras totdeauna atenția turiștilor atât prin pitorescul fără seamăn al piesagilor, cât și pentru trecutul istoric, caşi teatrul mișcărilor revoluționare ale Moților. Nu departe de aici se află și una dintre rarele minuni ale naturii, gheţarul dela Scărișoara.

Chiar și vizite regale istorice au văzut acești munți în repetite rânduri.

În 1852 împăratul habsburg, Francisc Iosif, — dorind să-și vază Moții, de care s'a servit cu atâta perfidie curtea din Viena, — aveà să se întâlnească cu Avram Iancu

pe platoul Găinii. Atunci i-a trimis Iancu, care se afla în Vidra, celebrul răspuns: „Cât e dela Vidra până la Găina, atâta e din Găina până la Vidra," şi „Un nebun nu nu stă de vorbă cu un mincinos"; — Iancu, nebunul şi împăratul, mincinosul! În amintirea acestei vizite s'a aşezat o prismă de marmoră în piscul dinspre Hălmagiu.

Cu mult mai scumpe ne sunt însă recentele vizite ale suveranilor noştri, cari au fost de două ori în Vidra şi odată în Găina, — la 1 Septemvrie 1924. Atunci s'a ridicat şi sfinţit o troiţă în amintirea eroului A. Iancu, din prilejul centenarului naşterii, în cadrele unor fastuoase solemnităţi. Troiţa s'a înălţat în piscul dinspe Vidra al Găinii, fiind legat din acest prilej cu Vidra prin o şosea în serpentine, lungă de 9 klm.

Troiţa din piatră de Câmpu-Lung cu motive vechi româneşti este opera sculptorului Măţoanu din Bucureşti şi a fost fixată într'un rondel cu jneperi de munte pe o

platformă-cerc în diametru de 13 m., provăzută cu 7 trepte în spre vest. Conține următoarea inscripție: „Înălțatu-s'a această sfântă cruce întru amintirea nemuritorului erou al Munților, A. Iancu, din prilejul serbării centenarului nașterii sale și s'a sfințit în ziua de 1 Septemvrie, anul mântuirii 1924, în prezența M. S. Regelui Ferdinand și a reprezentanților națiunii române întregite și recunoscătoare".

Biblioteca Documentară
Piatra Neamț
Regionea Bacău

Târgul de fete.

In platoul muntelui Găina din vremuri immemoriale se ține în fiecare an la Sânpetru „Târgul de fete.“ Originea acestui obiceiu curios nu se cunoaşte — cum însă până în zilele noastre târgul s'a perpetuat într'o formă mai mult de sărbătoare câmpenească, decât de târg propriu zis, — dăm cu socoteala, că derivă din străvechi obiceiuri ale unei religii naturale. *O sărbătoare închinată cultului naturii libere, trebuie să înţelegem la originea acestui târg, căci în această formă ni se prezintă şi azi.* Creştinismul, nici aiurea şi cu atât mai puţin aici, nu a putut

să răpească sufletului păgânesc toată poezia plină de farmec a panteismului.

Munții Apuseni prin structura lor geografică constituie o cetate naturală inexpugnabilă, în care au putut să perziste multă vreme autohtonii din epoca preromană chiar, probabil Agatârși — ; astfel înțelegem între particularitățile caracteristice Moților și acest obiceiu patriarhial, rămas din lumea misterelor unui cult păgân. Exemplu analog ni-l servește poporul celt, care s'a putut menține numai într'o astfel de cetățue naturală, în Munții Irlandei.

Cât privește înțelesul numirii de „târg de fete", adevărul e că nu se pomenește să se fi vândut aici fete; ea ne indică numai motive de natură practică, cari au contribuit la susținerea acestui obiceiu tradițional. Căci afară de vechi credințe religioase, și necesități de ordin practic au contribuit ca târgul din Găina să se perpetueze până azi. Satele de munte sunt împrăștiate pe întinderi de zeci de kilometri, ba chiar și casele se răslețesc singuratice la distanțe considerabile; — așa

că trebuia căutată o convenire socială într'un punct geografic accesibil tuturor Moților, — la care să poată luă parte și Crișenii, adecă locuitorii de pe versantele de sud și sud-vest ale Munților Apuseni.

Ori, Găina, prin poziția sa geografică dominantă satisface mai bine acestei condiții. Iar, clima aspră montană îngăduie mai ușor ca această întrunire de dulci nădejdi pentru tineret, să se țină tocmai la Sânpetru, în plină vară.

Acest „târg", care cași târg se reduce la mărunțișuri casnice, mâncăruri și beutură, oferă cel mai bun prilej tineretului pentru a încheiă cnnoștințe, — ba practic, cum e munteanul; de ce nu s'ar fi putut binecuvântă căsătorii chiar la fața locului? Iernile sunt grele în munți și „câșlegile" nu sunt cel mai bun timp de nuntit

Pentru cei căsătoriți, târgul dela Găina, e locul și timpul cel mai potrivit de întâlnire cu rudeniile. La anul, și de aci înainte în fiecare an, vine fata să-și vază părinții

iar ginerele — socri, — căci cunoscută fiind voinicia şi frumuşeţa Moaţelor, multe coboară după bărbaţi în ţara Crişurilor.

Am văzut aici duioase îmbrăţişări, între femei mai cu seamă, — se strâng în în braţe, se desprind, iar se strâng, aplecându-se de mai multe ori una peste umărul celeilalte.

În anii din urmă ai stăpânirii ungureşti, târgul de fete începeà să-şi piardă din vivacitate. Jandarmii ungureşti în uniformă neagră de păsări de noapte, împestriţau tot mai inteţit populaţia albă a târgului, ce se reducea an de an. Vizitatorul intelectual român, erà urmărit provocător pas de pas şi supus şicanei controlului. De jena amestecului profan, pierise până şi veselia idilelor vrednice de peana lui Virgil.

Cu atât mai vârtos reînvie azi această sărbătoare câmpenească. Feciorii după sate şi prietenii, se adună sub steaguri treicoloare şi cu lăutari în frunte se porneşte alaiul spre Găina ca la mari zile de chef.

Ivirea soarelui triumfător este salutat de fete şi tinere neveste cu strigăte de bucurie din zeci de *tulnice*.[1]) Se încep apoi ospeţe bucolice: mâncare, beutură (*rozolie* — beutură dulce), joc, voie bună, — ce se continuă într'o atmosferă de beţie sufletească proprie fanatismului religios. Se prăznuieşte în imnuri de iubire o nouă biruinţă a lui Uranos, regenerator de viaţă, călcând asupra morţii hiberniale.

Târgul de fete începe să devină şi locul de întâlnire al excursioniştilor din ţara întreagă. tot mai mulţi intelectuali, — între am întâlnit miniştri gravi, artişti şi profesori contemplativi, studenţi şi puzderia de elevi gălăgioşi, de ambe sexe — ţin să împopuleze pe o zi platoul Găinii, aducând omagii sublimului divin din natură.

E atât de plăcut şi moral să ieşi pe un moment din comunul de balast-al mate-

1) Instrumente de suflat, din lemn de brad, legate cu cercuri, lungi de 2—3 metri.

riei. Să schimbi de poți o clipă din șirul clipelor de fel! — cum spune inspiratul poet. Să-ți uşurezi sufletul de obsesia senzațiilor istovitoare ale civilizației, regăsindu-te în simplitatea vieții de primitiv.

Literatură. Scriitori străini au exploatat cu diferite ocazii și în diferite feliuri acest obiceiu curios.

Așa romancierul ungur, de renume universal Maurițiu Jókai, în romanul „Sărmanii bogați" (Szegény gazdagok) își portă personagiile prin târgul dela Găina, care prin exotismul său, se potrivea de minune în cadrele narațiunilor romatice.

Un anonim, ce a trecut pe aici în 1912, a publicat două legende despre muntele Găina într'o gazetă din Budapesta (Budapesti Hirlap, nr. 165 1912), afirmând că le-ar fi cules din gura poporului. E vorba în cea dintâiu de Memphis și fiul său, Ceres, uriașul; iar în a doua de cele trei fete ale lui Memphis. Nu merită a fi reproduse, fiindcă se vede, cât de colo, că purced din domeniul purei fantazii a anonimului.

Despre un similar „târg de fete", ne pomenește etnograful ungur, Orbán Balázs, în monografia

ţării săcueşti. (Orbán Balázs: A Székely Föld, vol. I. pg. 115 Pesta, 1868.)

Cercetătorul mai nou,dl. prof. Sabin Opreanu în „Terra Siculorum", — operă in lucrare —, scoate în evidenţă substratul în mare parte românesc al numitei regiuni; putem astfel deduce originea comună a acestor târguri.

Scriitorul ungur afirmă, că în călătoriile sale prin acele părţi, i s'a amintit de un fel de târg de fete, ce se ţinea nainte vreme în fiecare an, Joi la Înnălţarea Domnului, în prejma unui izvor dela poalele dealului Pothard, în valea Nicu, azi judeţul Odorheiu.

I se spusese, că acel târg a fost oprit de către autorităţi înainte cu 30 ani, adică cam prin anii 1830, din pricina deselor părueli, ce se încingeau regulat acolo.

În atenţiunea turiştilor. Târgul dela Găina, care cade totdeauna pe zi de Duminecă, în preajma sărbătorii Sân-Petrului — în plină vară —, oferă cea mai bună ocazie dentru a întreprinde o escursie În munţi aceştia.

Tinem să amintim, că pentru intelectualii turişti, bine echipaţi, o parte interesantă şi plăcută a

programului se desfăşoară în presarea târgului, adecă Sâmbătă seara.

Incă depe la oarele 16 încep să roiască din toate direcţiile grupuri mixte de excursionişti. Sosiţi pe platou; se descopăr, ori se leagă cunoştinţe şi se alege locul pentru masul de noapte — cu predilecţie în marginea pădurii, nu departe de isvor, unde se găsesc mai multe lemne de foc; la tot cazul se caută o poziţie adăpostită de vânturi, căci noaptea se petrece în liber pe lângă focuri, mai apoi în corturi.

Azilul turiştilor a fost distrus în ultima revoluţie din 1918, iar baraca clădită în vara anului 1921 din prilejul vizitei d-lui prim-ministru I. Brătianu, nu oferă nici destul loc, şi nici prea mare siguranţă.

Nopţile deşi sunt scurte, — întâmplându-se să dea ploaia, ori îngheţ, (brumă) — este recomandabil să se aducă cât mai multe foi de cort şi ţoluri de învelit. Se pot aduce şi saltele goale, cari se umplu cu foi uscate, ce se găsesc din belşug în pădure. In deosebi recomandăm aceasta pentru dame şi domni în etate, ori mai puţin antrenaţi. Pentru dl Brătiann şi suita sa, s'au durat corturi provăzute cu paturi de tabără.

Aici se potriveşte mai bine zicala: Cum îţi aşterni aşà dormi şi de multeori se întâmplă că o

M. S. Regele în drum spre Muntele Găina.

neglijenţă din seară întunecă şi farmecul zilei a doua prin încercarea de senzaţii ce pot să tulbure amintirile unei sărbători atât de instructive şi de rară înălţare sufletească. Numai din cauză, că multă lume fără experienţe, — îndeosebi cocoanele, pleacă la munte pregătite ca de promenadă, — s'a născut ideia greşită, că: cine a fost odată la Găina, a douaoară nu se mai doreşte.

In afară de ţoale bune, fiecare persoană să-şi ia cu sine şi alimente pentru Sâmbătă, căci aceste se pot procura numai a doua zi din târg. Face bune servicii o oală pentru fiert ceaiu sau cafea neagră, căci neobicinuiţi cu regimul conservelor şi strapaţa, mai adoi din cauza frigului, beutura caldă este savurată cu deliciu.

Ascenziunea pe muntele Găina se face pedestru sau călare, cale de 20—35 Klm, din Hălmagiu, Baia de Criş, sau Vaşcău; din Vidra e mai scurt, vre-o 8—9 Klm., dar până aici nu conduce cale ferată.

Distanţele exacte*) sunt:

I. *Vaşcău,* (289 m. înălţime, Via Oradea Mare—Vaş-

*) După măsurările executate de institutul geografic militar din Viena. Vezi colecţia hărţilor militare austriace. Nr. 224, Zona 20. Col. XXVII şi Nr. 225, Zona 20, Col. XXVII.

cău), ultima ştaţie a căii ferate, până la *Găina, 35 klm. 240 m.*, şi anume Văşcău — Cărpinet = 5.09 klm.; Cărpinet — Seliţte = 3.24 klm.; Seliţte — Poiană = 4.23klm..; Poiană — stânele din Gruiu Dumii (munte, 1475 m. înălţime) = 8.63 klm.; Gruiu Dumii — Lespezi (munte, 1310 m.) = 5.05; Lespezi — Găina, tot pe culmea Bihării, distanţă nemăsurată, aproximativ = 9 klm. Acei cari ţin să ajungă numai Dumineca dimineaţă în Găina, poposesc peste noapte în Gruiu Dumii.

II. Baia de Criş, (Via Arad — Brad) staţia căii ferate, până la *Găina, 26 klm. 420 m.*, şi anume: Baia de Criş — Rişca = 1·86 klm.; Rişca — Baldovini = 2·70 klm.; Baldovini — Rişculiţa — 2·66 klm. Risculiţa — Bulzeşti = 5·80 klm.; şi Bulzeşti — Găina = 13.40 klm. Există o calea ferată forestieră, care se poate utiliză pe o distanţă de 19 klm.

III. *Hălmagiu*, (244 m. înălţime) Via Arad—Brad staţia căii ferate până în comună 2.80 klm., din comună peste Hălmăgel, până la *Găina, 19 klm. 750 m.* Este cel mai accesibil drum, încuartirare bună, se pot face aprovizionări, se găsesc cai pentru călărit, ori pentru transportul bagajelor.

Pe toate trei căile se poate străbate numai puţină distanţă cu trăsura, călare aproape peste tot locul. Mai bine e pedestru.

Dinspre Arad cel mai potrivit punct e Hălmagiul, unde trebue sosit de Vineri seara, pentruca a doua zi, Sâmbătă, când aici e piaţ de săptămână, să se poată angaja cai, cel puţin pentru bagaje, dela ţăranii ce aşteaptă anume oaspeţi. In cazul când cineva din loc ar angajà pregătirea, se poate pleca din Arad numai Sâmbătă dimineaţa cu personalul, care sosind către amiazi în Hălmagiu, aranjată fiind expediţia, se prinde imediat la munte.

Din Găina, după spartul târgului, Duminecă după amiazi, reîntoarcerea se face pe aceeaşi cale; ori se înaintează mai adânc în munţi spre Scărişoara, sau pe culmea Bihărei, unde se îmbie spre vizitare peisage minunate, peşteri şi alte fenomene de ale naturii libere.

A. S. Principele Carol în drum spre Muntele Găina.

Defileul superior al Crișului-Alb.

Sub Găina, la miază-zi se zărește Bulzul Bulzeștilor și al Tomnatecului din județul Hunedoara. Comuna Bulzești se desfiră prin depresiunile din jurul Bulzului, o stâncă de formă conică, tot asemenea și Tomnatecul în jurul celuilalt Bulz. Te isbește cenușiul covârșitor al stâncilor goale și galbenul-roșcat al coastelor pleșuve, — efectul tragic al despăduririi munților. Conform informațiilor primite dela ocolul silvic, numai în plasa Baia de Criș sunt peste 3000 jughere pământ steril din această cauză.

Pe unde a pierit codru... Altădată ouă gă-

ina în butea cu ovăs," — spunea un bătrân din Bulzeşti; — modestă şi efemeră îmbelşugare visată înzădar acum. A fost odinioară şi un traiu mai bun pe aici, pe vremea când în huma fertilă acumulată de veacuri se răsfăţau spicoasele de primăvară, dar s'a trecut cu huzureala îndată ce s'au spălat stâncile.

Astăzi populaţia acestei regiuni este cea mai săracă din cât cuprind Munţii Apuseni. *Bucate* nu se mai fac, ci se câştigă „în ţară," apoi din Baia de Criş, ultima staţie de cale ferată trebuesc urcate pe spatele calului. Dacă s'ar calculă ştiinţific câtă energie consumă transportarea acasă a unui cuant de cereale, şi, câtă energie desvoltă acelaş cuant, caşi hrană; — cred că bieţii bulzeşteni sunt în deficit numai la transport.

De când se ştie, locuitorii din Bulzeşti, Tomnatec şi Grohot trăesc mai cu seamă din „condică", adună prin ţară ajutoare pentru o biserică, pentru vre-un sinistrat de incendiu, ori revărsări de ape (în vârful muntelui?). Îi întâlneşti la câmpie îndeosebi iarna, atât de des, chiar şi prin Arad, încât nu mai încape îndoială, că această colectare cu condica este o meserie naţională a lor.

O altă îndeletnicire locală e „cu bâta", ceeace dă prilej Crişenilor, ca prin o analogie răutăcioasă, — ne spuind ruşinei pe nume — să le zică, că

„umblă cu crucea". Cerşesc bieţii oameni „milă depe ţară".

Dealtcum aceşti Munteni pe lângă toate mizeria şi boalele, îndeosebi tuberculoza face ravagii, — sunt oameni de statură mai mult decât înaltă, viguroşi şi vioi, — un tip aparte al Munţilor Apuseni. E caracteristică în idiom moţănesc pătania hazlie a Bulzeşteanului din târgul de fete dela Găina!

„Ţine Moţ de hastă straiţă,
Să mă hiţ cu hastă Moaţă!
Până mă hiţai cu Moaţa,
Moţul a fugit cu straiţa".

Atmosfera clară a unei zile senine destinde orizonturi largi şi ne permite să cuprindem cu vederea întreg defileul superior al Crişului-Alb. Orăşelele Brad, Baia de Criş, Hălmagiu, cu ţinuturile lor — ordinioară nucleul Zarandului — care se împărţesc azi între judeţele Hunedoara şi Arad, îşi resfiră caşi într'o uriaşă panoramă cele vr'o 50 comune. Zărim Ţebea cu biserica pe un gruiu şi goronul lui Horia, lângă care se odihnesc moaştele eroului naţional, Avram Iancu.

Crişul, sugaciu neastâmpărat din sânul acestor munţi îşi încolăceşte trupul subţiratic prin lunci bogate în verdeaţă, când mai strânse, când mai desfăcute după pripoarele dealurilor de care se razimă. Scapără mânios potop de schintei de argint în bătaia discului de foc, ce-l chinuie amarnic din nămiaza mare.

Ultima raţiune. Inmulţindu-se populaţia acestei regiuni, pădurile au fost treptat isgonite spre creştetele munţilor. Pământul este, după practica din străbuni, destul de bine cultivat cu cereale; se cresc şi vite cornute până la maximul cât permit condiţiile de nutreţ şi totuşi, alimentarea devine din ce în ce mai precară, astfel că în direcţia aceasta puţin s'ar mai putea ajută prin intervenţia culturală a şcoalei. Ba, sporirea vitelor s'a forţat până la limita, când devine un dezastru în felul cum am arătat, prin prăbuşirea coastelor în urma despădurirei continuie.

Avem însă două întrebări:

Atunci, când nu se pot produce pe loc nici zece procente din cuantul cerealelor trebuincioase consumului; — pentruce populaţia se hrăneşte aproape numai cu pâine?

Atunci, când condițiile de sol, precipațiuni, soare, climă și aer sunt cele mai favorabile pentru pomărit și în parte și pentru grădinărit; pentruce aceste îndeletniciri nu sunt în deajuns prețuite?

Substanțele necesare susținerii vieții se pot căută mai intensiv și în alți articoli de hrană, ce se pot mai ușor procură aici. Poamele, îndeosebi nucile de aici, bine cunoscute în comerțul internațional, sunt cele mai căutate în întreagă Europa, până și în America; iar merele se desvoltă de formă, gust și aromă neîntrecută. Prosperează asemenea prunele și cultura zarzavatului; sunt date condițiuni și pentru alte posibilități necunoscute încă.

Astfel, școala mai mult cași oriunde, în ținuturile muntoase va trebni să ia contact viu cu exigențele de viață ale poporului.

Către clădirile școlare constătătoare din sală de învățământ, locuință pentru învățător, dependențe economice; — pe lângă fiecare școală din regiunile muntoase, trebue să se adapteze câte o grădină de model. Învățătorul înafară de instrucția propriu zisă în sala de învățământ, se va estinde și pe teren practic ocupându-se de:

1. Pomărit — care găsește cele mai prielnice condiții.

2. Horticultură, stăruinda supra păstăioaselor,

îndeosebi asupra mazărei, care rezistă frigului şi conţine, după carne cele mai bogate substanţe hrănitoare;

3. Stupărit, întrucât lungimea iernii o permite.

4. Cultura animalelor mărunte, căutând ca grăunţele să se înlocuiască cu cât mai multă hrană ierboasă şi insecte. Să se stărue asupra culturii iepurilor de casă, ce se sporesc şi desvoltă repede din primăvară până în toamnă, în care timp li se oferă hrană de frunză în măsură inexhauriabilă.

Lucrurile aceste nu sunt noui; s'au introdus de mult în regiunile muntoase ale tuturor ţărilor civilizate. Să ne gândim numai la întroducerea culturii cartofului, care a revoluţionat condiţiile de existenţă ale Europei şi care singură a făcut posibilă împopularea munţilor în măsura de azi.

Pe lângă colonizările parţiale proiectate, o educaţie economică prin şcoală rămâne ultima raţiune pentru ţinutul Zarandului.

Spre ţara adevăraţilor Moţi.

După o mică gustare la şipotul unui isvor, mai odihnindu-ne vreme ca de un cias, prindem a coborî spre Vidra, din judeţul Turda-Arieş. Imediat la dreapta, sub al doilea pisc al Găinii întâlnim un grup de colibi.

Coborâm mai mult prin pădure pe cărărue, care adesea străbate *zapozi* (poene) cum numai în basme se pomenesc. Pretutindeni se răsfaţă gălbue *steregoaia* (Veratrum album), — plantă otrăvitoare. Prin zapodii întâlnim *maitori*. Două luni ţine viaţa aici, căci apoi începe să îngheţe şi „se înstrăinează locul".

Maitori și mutături. Se numește „mutături" acelea „maitori", în care locuește Moțul vara impreună cu familia. Căile fiind inpracticabile pentru transportul fânului, oamenii se mută cu vitele cu gospodărie cu tot din loc în loc, pe unde li-e moșia și rămân acolo până ce se consumă nutrețul. Astfel pe lângă locuința de iarnă, aproape fiecare familie mai are una, sau chiar și mai multe locuințe de vară, mutături, și intreg muntele este presărat cu aceste adăposturi de sezon. Transportul se face exclusiv călare.

Ni se rup genunchii de coborâș, dar în două ore, cam pe la 16.30 ajungem la vale, în comună și întâmplător — unde ne duce drumul, — tragem la un brigadier silvic, care ține totodată și ospătărie. Suntem iarăș jos, la 740 metri altitudine acum. Am parcurs azi 27.01 klm. și anume din Hălmagiu până în Găina 19.71 klm., iar din Găina până în Vidra 7.30 klm. Am urcat 1242 metri înălțime și am coborât 746 m.

Gazda noastră e lângă *Râu* (Arieș), o apă bogată, cristalină ce se sbate amarnic între malurile de granit și se prăvălește sgo-

motos în alvia de bolovani, încât neobiciuiți cu acest sgomot, ne pare ciudat cum de se pot înțelege omenii aici, în veșnic vuet.

Până de seară ne cărăbănim pe pajiștea răcoroasă sub o silhă de brazi și ne spălăm în râu. Unii se înșirue pe puntea înultă, spânzurându-și picioarele deasupra apei, în care fixat între pietre; se ține proaspăt un butoiu de bere. Căci gazda se pregătește de nuntit, își mărită fata după un Crișan.

Durmim aci și 'n astă noapte, și mâne.

2. Iunie. Vidra de Sus și Vidra de Jos.

Vidra de Sus este situată pe o întindere de 18 klm în defileul superior al Râului, un ram din cele două ale Arieșului, se continuă în Vidra de Jos, pe o lungime de 8 klm. și numără ambele 5767 locuitori români.

Ne isbește architectura interesantă a caselor din lemn de brad, gingașe ca niște cutioare, unele cu etaj, toate cu coperișuri înalte, țuguiate, — când aninate pe țărmurii

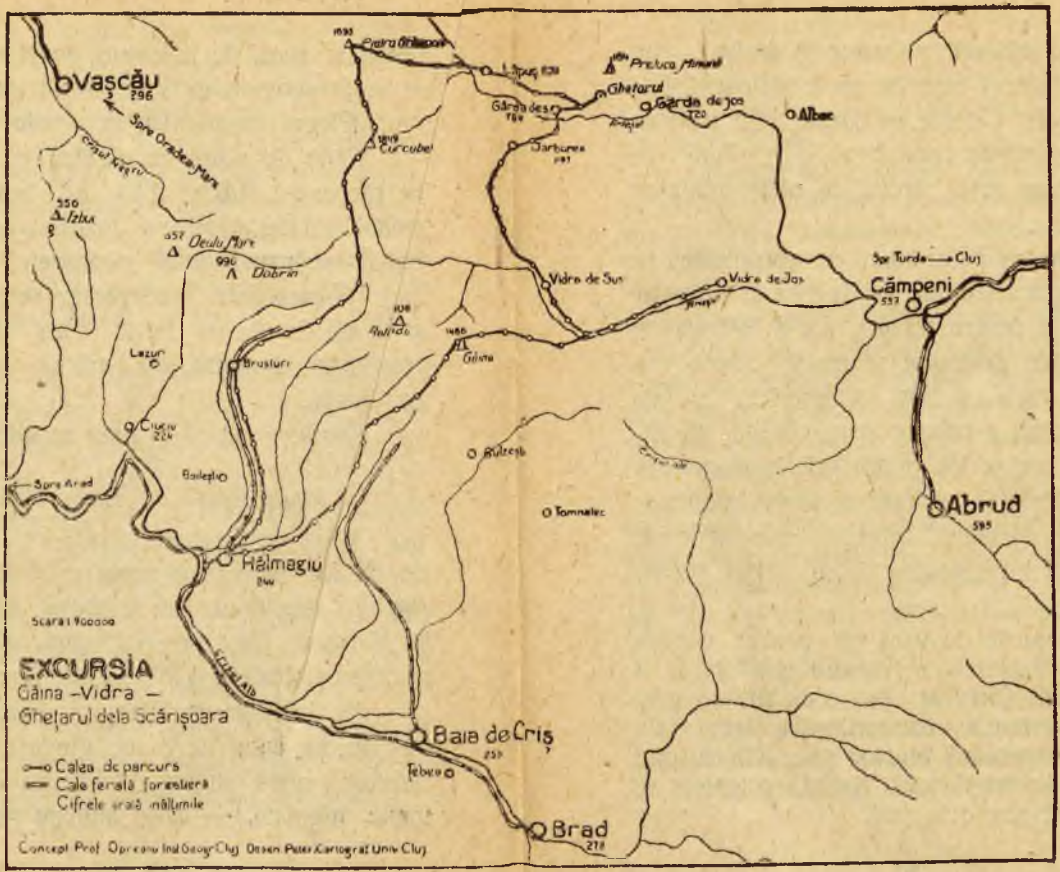
Vașcău
Spre Oradea Mare
Izbuc
Dealu Mare
Dobrin
Lazuri
Brusturi
Cucuiu
Spre Arad
Băileșoi
Hălmagiu
Piatra Grăitoare
Circubel
Gârda de Sus
Ghețarul
Gârda de Jos
Albac
Barbureș
Vidra de Sus
Vidra de Jos
Spre Turda — Cluj
Câmpeni
Abrud
Rudăria
Găina
Bulzeșu
Tomnatec
Scara 1 : 200 000
EXCURSIA
Găina - Vidra -
Ghețarul dela Scărișoara
Calea de parcurs
Cale ferată forestieră
Cifrele arată înălțimile
Baia de Criș
Febeu
Brad
Concept Prof. Opreanu Ind. Geogr. Cluj Desen Peter Kartograf Univ. Cluj

apei, când cățărate pe versante țepișe, — încât te minunezi cum de nu le răstoarnă furtuna în vale. Cele de pe coaste sunt resfirate izolat la distanțe considerabile și privite din vale, abià se mai zăresc ca niște miniaturi drăgălașe.

Coborâm pe drumul ce șerpuiește pe lângă Râu, accesibil de acì încolo spre opidul Câmpeni și pentru trăsuri. De-a stânga și de-a dreapta drumului se înalță căsuțe curățele — unele cu flori în ferestrii. În fața dinspre soare a caselor sunt clădite și răzimate pe ziduri de piatră grădinițe cu minuscule straturi, din care se înalță plăpânde câteva fire de ciapă, usturoiu, sau lăptucă, ce par mai mult pentru decor, decât pentru consum.

Înghețurile de vară nu permit cultura *mandenei* (mazerei) a curcubitaceelor și a porumbului. Cireșele se coc târziu vara și storc admirația vizitatorilor în târgul dela Găina. Prosperează binișor prin fețiì cartoful și secara de primăvară. Astfel, cerealele se impoartă și aici dela țară.

Pădurea și revoluțiile Morților. Dat fiind faptul că laptele și derivatele lui formează obiectul principal de hrană al populației, vom înțelege lăcomia după păşune și pornirea Moților de a *urici* (târsi) cât mai multă pădure.

Ori, păşunea și pădurea nu se pot împăca, și vom înțelege conflictul dintre Moți și autoritățile statului, cari ordonă amenajarea pădurilor. Păşunea din *uricuri* procură hrana imediată, o plantație de brad reclamă timp îndelungat de desvoltare și, și atunci încape uşor în exploatare pe mâna altora.

Din străbuni, afară de păstorit, *vânătul* este ocupațiunea principală a Moților, cari cutrieră cu ciubere țara întreagă; „holoangării" cu cercuri trec și peste graniță, îi ademenește îndeosebi valuta cehoslovacă și jugoslavă.

Cum, munții cu păşunea și pădurea erau în mare parte erariali, ori că statul încercase să se ingereze în administrarea lor, — ni se explică faptul că Moții s'au răsvrătit deatâteaori și se vor răsculà ori când s'ar întroduce restricțiuni silvice prea severe.

S'a văzut aceasta și în ultima revoluție din 1918. Cea dintâiu ispravă le-a fost să incendieze birourile și locuințele personalului silvic din localitatea Țoha și să devasteze pepinierele de brad.

N'au cruțat nici asilul turiștilor din Găina,

„căsoaia", căci Moţul este foarte neîncrezător în munte faţă de străini şi se simţeşte absolut un su veran al munţilor.

Exploatarea mai raţională a răşinoaselor şi tragerea unei şosele naţionale peste Găina la Hălmagiu, ar fi problemele de îmbunătăţire, cari aşteaptă să fie rezolvite aici. Planul de proiect al traseului a fost studiat, însă înfăptuirea lui ca şi alte promisiuni, aşteaptă să fie împlinite.

Sgomotul veselei noastre cete stârneşte grupuri de femei şi copii — bărbaţi nu prea sunt pe acasă, — le salutăm şi dânsele ne răspund sfioase: „Dumnezeu v'ajute!"

Distingem atât caşi înfăţişare fizică, cât şi ca spirit, tipul distinct, adevărat muntean al femeilor: sdravene, îmbujorate la faţă, în portul străbun, alb, cu opreguri negre de lână.

In opoziţie cu femeile, — bărbaţii ducând o viaţă de amfibii, mai „mult în ţară", decât la munte, — sunt mai veştejiţi la faţă, şi-au corcit portul cu cel dela câmpie, unguresc, sau nemţesc şi vorbesc mai multe limbi.

Este interesant cum mamele își poartă copilul atârnat în gât, într'o corfă-leagăn.

In ce privește viața conjugală, Moții au păstrat mai bine puritatea moravurilor patriarhale.

In drum ne oprim la școală, așezăm aici bagajele și fiind sărbătoare și vremea liturghiei, mergem la biserică.

Jos, într'o adâncitură plană din verdele proaspăt al pajiștei, smălțuită cu floricele galbene, se înalță cinci cruci de marmoră albă cu inscripții de aur, indicând numele membrilor răsposați ai familiei Gomboș, cu atribute de cavaleri, consilieri regești, nobili. Gomboșeștii au fost familia cea mai bogată din acest ținut și alături de atributele aristocratice, cari amintesc dominația stăină austriacă, îi aflăm membri ai Asociațiunei „Astra", fondatori de bănci, menite pe acelea vremuri să mărească rezistența națională, prin independență economică. In valea Crișului Alb, se vorbește că Gomboșeștii în revoluția dela 1848 au cărat

acasă, ca şi pradă de războiu, galbenii cu desagii.

Deasupra acestui cimitir de elită, pe o platformă ziduită din jos, se află cimitirul comun al sătenilor, din mijlocul căruia se înalţă bisericuţa veche de piatră, cu pictură interesantă, amintind pe acea a unor biserici din ţinutul Hălmagiului, — foarte probabil de acelaş zugrav executate, pe la începutul secolului trecut.

Din altar se strecoară înfundat glasul stins al nestorului paroh, Gomboş, care se apropie de al 9-lea deceniu. Martor viu al celor mai însemnate faze din milenarul nostru proces, ne pare bătrânul mag încremenit în cela-i de piatră. A asistat şi la îmmormântarea lui Avram Iancu, în Ţebea şi a pontificat ceremonialul în calitate de părinte sufletesc.

In această bisericuţă va fi ascultat ruga şi „Avrămuţ"; umbra lui par'că dăinueşte încă prin unghere şi într'o atmosferă de

înălțare sufletească, băeții noștri execută în cor ca niciodată sfintele cântări.

Pe marginea cărților de strană se vorbește de „pirsol“ (când arde pădurea), ierni grele, zăpadă la Rosalii și căteodată de primăveri timpurii „ca la țară“.

Eroul național dela 1848—1849: Avram Iancu.

Casa lui Iancu.

Mândri de a fi călcat pământul pe care s'a născut legendarul erou, plecăm să vizităm şi cuibul vulturului, casa în care s'a născut şi crescut Avram Iancu.

La o deschizătură mai pronunţată a văii, se înalţă de marginea dreaptă a drumului acest monument istoric: o casă toată din lemn de brad, cu coperişul de şindrilă, înalt şi ţuguiat — tipul architecturii locale —, care din ordinul Astrei a fost tencuită şi spoită în alb, acoperită nou, păstrându-se însă forma veche. Ne minunăm ce bine a înfruntat acest lăcaş de scumpe amintiri şi vitregia vremii, şi privirile duşmănoase ale

M. S. Regina intrând în casa lui Iancu.

străinilor. Din familia lui Iancu mai trăiesc în vecini doi nepoți, ambii brigadieri silvici. Unul, Iosif Iancu, ne iese întru întimpinare cu cheile și ne poftește înlăuntru.

Urcăm câteva scări până în coridorul îngust, deschis spre susul văii, din care o ușă la stânga și una în față comunică în singurele două încăperi ale edificiului.

Odaia întâia este goală, singura sculă e un cuiu de lemn în grinda mare; cuiul în care a fost aninat leagănul copilului. In odaia a doua aflăm o măsuță, o laiță, un cuier cu oale vechi, — toate contimporane eroului — și câte-va drapele nouă lăsate de escursioniști.

Pe masă aflăm un album pentru vizitatori, în care cea mai veche iscălitură este a clericului Ulpiu Gomboș din 14 Iulie 1913, după care dată fanaticul student a și trecut Munții în Regat. Ce profetic răsună cuvintele lui:

„ . . . Și atunci când iarăș vor răsuna pe culmele dealurilor glasurile dureroase ale

tulnicului . . . vom spune că poporul român s'a trezit din „somnul cel de moarte", ca din pământ va reînvia umbra ta falnică şi la lumina unei ţări în flăcări, ne vom înlănţui într'o horă nebună, sărbătorindu-ne visul împlinit!

Dela desrobire încoace aflăm multe iscăliturí, între cari ale MM. LL. Regelui şi Reginei, a d-lui ministru I. Brătianu şi a altor personalităţi politice şi literare, nume de profesori şi studenţi.

Noi am lăsat următoarele rânduri:

„Şcoala normală confesională din Arad, — ne închinăm amintirii tale, precursor al isbăvirii noastre naţionale. Caldul inimilor noastre tinere se înalţă spre sferele unde pluteşti, fericitule erou, şi sufleteşte sărbătorim împreună împlinirea visului, pentru care te-ai jerfit. Tu nu mori, veşnic viezi în amintirea Neamului Tău!"

Covârşiţi de profunde sentimente pioase intonăm „In veci pomenirea lui . . ." şi în vreme ce se sting ultimele acorduri ale

rugăciunei celor adormiți în Domnul, cu ochii scăldați în lacrimi părăsim acest mausoleu de amintiri, superb prin imaginația noastră.

Afară pe pajiște intonăm imnuri naționale, se adună lume și din sat și cum avem și musica noastră, se încinge hora, hora veselă sărbătorind visul împlinit.

Muzeul.

Din prilejul serbătoririi centenarului naşterii lui Avram Iancu, Asociaţiunea As-Astra, în a cărei proprietate se află şi *Casa*, a înălţat de-a dreapta clădirei vechi *Muzeul Avram Iancu* şi de-a stânga *Casa Naţională*, ambele din lemn, în stilul arhitecturii locale, pe un fundament solid de beton.

Muzeul constă din 5 camere. În două sunt aşezate obiecte privitoare la anii 1848/49, în alte două obiecte etnografice; iar a cincea cameră este rezervată secţiei bisericeşti, pentru capelă.

În camera intâi a muzeului anilor re-

Sfințirea casei naționale și a muzeului anilor 1848—1849 de pe lângă casa lui Iancu.

voluţiei, se pot vedea în dulapuri şi pe pereţi următoarele relicvii:

Fluerul lui Iancu; drapelul mamei lui Iancu, drapelul reg. 50 Alba Iulia şi al companiei 12 reg. 6 Grăniceri din Tohan; drapelul regimentului voluntarilor Horia din 1919; un alt drapel al revoluţiei din 1919; proclamaţii din 1848, 1849: 51 fotografii reprezentând pe Iancu şi pe alţi conducători din 48, precum şi locurile de luptă.

În camera a doua;

Puşti, săbii, pistoale, tocuri de piele, lănci, buzdugane, un sfeşnic al lui Andrei Mureşanu, ceasul lui Axente Severu, masca mortuară a lui Axente, fotografii de ale lui Clemente Aiudeadul şi Balint, scrisori de ale prefecţilor, bani contimporani.

În faţa clădirilor s'a zidit şi o terasă de piatră cu un zid de 40 m. lungime şi 1 m. înălţime.

Muzeul, Casa Naţională şi Troiţa depe Găina au fost sfinţite şi inaugurate la 1 Septemvrie 1924, în cadrul unor fastu-

oase solemnităţi, la care au participat şi Suveranii cu familia şi o mulţime de distinşi oaspeţi, din întreg cuprinsul ţării. Menţinem câteva pasagii din discursul domnului Octavian Goga, rostit din acest prilej, fiindcă ne zugrăveşte atât de plastic scene duioase petrecute aici:

„*In casa dela Vidra*, inconjurat de tribunii cari i-au mai rămas, sub ochii inlăcrămaţi ai unui tată ţăran, tăcut şi reflectând par'că în privirile duse crâmpeie dintr'o glorie apusă, el s'a închis ca într'o criptă mortuară. Erau zadarnice toate îndemnurile prietenilor, invitaţiile la dieta dela Sibiu, planurile de memorand la împăratul . . . lancu era protestarea mută a deceptiei generale şi era prisonierul demnităţii sale rănite. In această postură l-a surprins călătoria împăratului Franz Iosif în Ardeal, vizita tânărului monarh în Ţara Moţilor. Toate stăruinţele prietineşti de atunci, cu tot mirajul unor avantagii politice pe seama alor săi, nu l-au putut îndupleca să apară inaintea Domnitorului. Vizita plăpândului Habsburg s'a desfăşurat într'o atmosferă de amărăciune şi doliu. Foştii lănceri, lănceri lipsiţi de comandantul lor, se uitau cu spâncenele încruntate la acest convoiu nedorit. In faţa casei cu şindile dela Vidra nu aştepta de-

cât tatăl eroului, întinzând un pahar de vin oaspelui cu un gest liniștit de politeță patriarhală. Avram Iancu pregătise acest gest de mușcătoare ironie și se afundase în codru ca un vultur cu aripile sdrobite, aruncând prietenilor săi sentința lapidară ca un dicton biblic: — *Toate sunt în zadar, un nebun și cu un mincinos nu se pot înțelege . . .*

Deaici o singură dată l-au mai putut urni din pasivitatea lui. O delegație de fruntași l-a dus la principele Schvartzenberg, guvernatorul Ardealului, care i-a strâns mâna cu satisfacție și l-a poftit zâmbitor să șadă: — *Also, vas wollen die Rumänen?* Iancu, ca la lumina unui fulger, va fi văzut atunci toată fatalitatea unei istorii milenare. A zimbit și el prințului și a răspuns cu ochii rătăciți: — *Serenissime, o academie de drept la Sibiu și o baie de vapori la Vidra!*

In clipa aceea a nebunit Iancu!

Zeci de ani s'a plimbat mortul viu pe poienele dintre brazi, peste mormintele unde dormeau lăncerii lui. Desculț, sdrențos, ca un rege Lear, rătăceà Craiul munților, cea mai înfricoșată icoană a dărăpănării unui popor chinuit. Pe la târguri sau pe câte o culme de deal, se ivea făptura lui pribeagă. Moții alergau la el să-i atingă genunchii ca pe niște moaște și sdrențele lui ca o binecu-

vântare. Avram Iancu scotea un fluier de cireș și cânta marșul lui: *„Astăzi cu bucurie Românilor veniți, pe Iancu în câmpie cu toții-l însoțiți!* . . . Tăranii știau cântecul atât de bine. In cadențele lui bătuseră pe Hatvani și sdrobiseră odinioară legiunea cu chivărele cu cap de mort, ca un cor din tragediile lui Sofocle înconjurau pe titanul căzut și plângeau . . .

Într'o zi l-au găsit mort pe o bancă, cu fața întoarsă spre cer și l-au îngropat sub gorunul lui Horea, la Țebea, cu o piatră albă la căpătâiu, într'o groapă împrejmuită cu zăbrele sărace . . .

Gorunul îl plouă de atunci cu frunze, țăranii îl cântă în balade la coarnele plugului, iar istoria noastră învață din religia lui."

Reîntoarcerea peste Lespezi, Brusturi, Bodești și Hălmagiu.

Pe înserate, ne facem calea întoarsă, vre-o 7—8 klm., până la gazda cunoscută. Merindele s'au împuținat, astfel se lansează ideia să cumpărăm un miel. Iscodim și găsim.

In vreme ce copiii îl pipăesc de grăsime și greutate, sucindu-l și înfășcându-l de lână, biata Moață nu-și găsește locul de încurcată cum era de tocmeală și exlamă înduioșată: „*Nu-l supărareți* domnișori, *nu-l supărareți!*"; — se rugă sărmana să *nu-l chinuim*. Ne-am ajuns la vorbă și-l luăm cu noi.

Pe cale numărăm mai multe prăvălii, şi toate româneşti ; indispensabilul ovreiu n'a îndrăsnit să pătrundă în această gaură de şarpe.

Întrăm într'o casă mai mare şi bogată în acareturi, se vedea a fi o casă de fruntaşi, ne interesează interiorul şi întreb pe rând numele celor câteva mobile. Ne răspunde, o fată : „în vremuri normale asta e *colnic* (o rudă deasupra cuptorului, pe care se usucă ţoalele), asta „în vremuri normale" — *podişor*, (dulăpior triunghiular într'un colţ de cameră), asta — masă, pat, laiţă, — atât tot mobiliarul, şi la fiecare bucată spunea „în vremuri normale." Fusese dumneaei la cusut în Câmpeni, unde prinsese câte oboabă de domnească şi vrea să mă trateze în vorbă cum se cuvine.

Inoptat, pe dibuite ne găsim gazda, rămânem aici şi 'n noaptea asta.

3 Iunie. Trecem muntele pe la Lespezi.

A patra zi dimineaţa, deşi am fi dorit să vizităm Scărişoara şi Gheţarul dela Scă-

rişoara, — vremea se arată tulbure, astfel o luăm îndărăt spre Hălmagiu, însă urcăm muntele prin defileul Arieşului spre *Ţoha*, o vale romantică. Aici abia se mai zăresc temeliile unei vile, care adăposteà birourile şi locuinţele funcţionarilor serviciului silvic pe timpul stăpânirei ungureşti. Un parc închipuià coroana ungurească compusă din trunchiuri vii de diferite soiuri de brazi. Furia revoluţiei din 1918 a distrus totul.

Acum se înfiripează din nou pepinierii de brazi fără nici o clădire.

Prindem la suiş prin un codru de brad să trecem muntele pe la *Lespezi*, — o muchie de deal şi un mic platou, — pe care aflăm o colonie de colibi. Suntem iarăşi la 1310 m. înălţime.

Fiind vremea prânzului aici poposim şi o fată ne fierbe o căldare de ciorbă de miel, îngrăşată cu *groscior* (smântână). Se adună farfurii, linguri şi pe vârful muntelui se întinde masa pe ţoluri de lână.

Nu-mi pot da seama: compoziţia aerului

de prea mult oxigen, apa, doară, mişcarea în acest mediu, orice, face ca foamea să fie un duşman neîmpăcat al turistului şi ne îndeamnă să recomandăm suferinzilor de stomac o cură de munte.

În vremea asta s'a înseninat, s'a spart ceaţa, care aleargă în pâlcuri dese spre piscurile munţilor, lăsând să se vadă pe coastele lungi imense plantaţii de brad. În locul fagului (Fagus silvestris) defrişat, statul ungar a înfiripat prin o muncă asiduă de zeci de mii de hectare de brădet (Abies pectinata şi Pinus picea.) O fâşie cenuşie prin codrul de brad, pornită de pe vârful muntelui până în vale, ne indică ravagiile unei lavine, care a măturat la vale trunchii de brazi retezându-i depe la faţa pământului ca şi cu ferăstrăul. Enormă descărcare de energie!

Trecem culmea muntelui printr'un nour, deabia ne zărim unii pe alţii dela câţiva paşi şi apucăm în fugă la vale pe versanta de miază-zi, unde ne găsim din nou în plin soare. Deasupra noastră, din spate, muntele

posomorât ne priveşte încruntat, ameninţător. Oare întregi ne luptăm să răsbatem prin vreascurile codrului proaspăt tăiat. Prin pajişte întâlnim smocuri de *cimbrişor* (Mentha piperita) de un parfum violent şi colonii de tufe de *afine* (Vaccinum Myrtilus), ale căror fructe *boabe*, comestibile, sunt mult gustate de către păstori şi paserile pădurii, deopotrivă ; — nu sunt coapte încă.

În Brusturi

Atingând traectul căii ferate forestiere, ne îmbarcăm pe o trezină şi pornim în goană la vale spre Brusturi, unde sosim odată cu seara. Comuna Brusturi numără 1144 suflete şi se resfiră în partea superioară a unui afluent al CrişuluiAlb. Aici tragem la o cunoştinţă, — parohul locului, bine cunoscut prin ospitalitatea, care îl caracterizează.

Prinsese de veste părintele că suntem prin munte şi se pregătise de cu vreme : doi iezi despuiaţi de cojoace aşteptau să fie puşi la frigare. Cum însă, se înserase de-a-

binelea şi nu mai putem aşteptă cina, — ne mulţumim cu o mică gustare frugală, care totuşi ia proporţii serioase.

Repede se întinde o masă lungă în admirabilul parc de brazi de dinaintea casei şi apar toate bunătăţile unei gospodării bogate, — asupra cărora băeţii se aruncă cu poftă de lup.

Ne încărcăm din nou pe trezină, care în urma înclinării terenului, alunecă vertiginos spre Hălmagiu, încât abiă o mai putem ţineà în frâu.

Sosirea în Hălmagiu, pe la orele 21, şi am parcurs azi următoarele distanţe: Dela brigadierul silvic, Mihaiu Marinca din Vidra de Sus până la vârful muntelui, la Lespezi, 15.20 klm. dela Lespezi până în Brusturi 10.55 klm. şi din Brusturi până la Hălmagiu 7.68 klm; de tot 33 klm. 430 metri, dintre cari cca 13 klm. cu trezina. Am urcat din Vidra până în culmea Bihării, la Lespezi 570 m. altitudine şi am coborât până în Hălmagiu 1066 m.

4 Iunie. În Bodeşti.

A cincea zi vizităm comuna Bodeşti, situată la vre-o doi Klm. spre apus dela Hălmagiu într'un teren colinos mai atenuat, unde picioarele dealurilor ce pornesc din culmea Bihorului se pierd în şesul încă foarte îngust al Crişului. Amintim aci descreşterea populaţiei, un fenomen trist comun întregului ţinut; unde în 1910 această comună mică numără 446 suflete, la 1920 găsim numai 416.

Părăul comunei în care spun bătrânii că pescuiau, astăzi abia i se cunoaşte alvia, pe care vara o năpădeşte iarba, — tot un efect tragic al despăduririi. Lipsa de apă devine tot mai pronunţată, aşă că se impune problema fântânilor arteziene.

Şcoala veche păstrează încă pe frontispiciu următoarea inscripţie săpată într'o grindă de stejar, care a trebuit să fie acoperită cu scânduri, până la desrobire:

„*Sau făcut aceasta scola în anul 1868*

Sa viedie naciunea Romana"; — iscăliţi mai mulţi poporeni în frunte cu preotul Nicolae Butariu.

Nicolae Butariu, mort la 1890, a fost un bibliofil vestit şi un iluminat al ideii naţionale, despre despre care se povestesc până azi lucruri interesante şi merită să fie amintit în istoria culturală a acestui ţinut.

Şi-a adunat cu multă jertfă o bibliotecă care în urmă a îmbogăţit colecţiunile Academiei Române cu multe obiecte de valoare. Căci, după moartea acestuia, preotul bănăţean, Emilian Micu, a fost pe aici şi a cules din însărcinarea Academiei lucrurile de preţ.

N. Butariu şi-a cheltuit pentru carte averea întreagă; umbla cu cismele rupte şi susţinea abonamentele tuturor publicaţiilor româneşti. Spre marea mirare şi consternare a sătenilor sta toată ziua cu capul îngropat în cărţi, încât de multeori vara o ploaie repentină îi înmuia fânul aproape uscat, neputându-se despărţi din cetire. Altădată scosese într'o zi de târg în Hălmagiu un steag mare tricolor, despre care — la somările „haiducilor" — spunea că e de vânzare.

A debutat şi în publicistică cu articole de literatură religioasă şi alte chestiuni naţionale româneşti. Şi-a jertfit totul pentru neam, ... un vred-

nic mucenic din seria nenumăraţilnr nostri anonimi, cărora le datorim isbăvirea naţională.

Îşi doarme somnul de veci în aşteptarea împlinirii unui vis ce nu i-a fost dat să-l ajungă în viaţă, lângă altarul bisericuţii, sub o cruce de piatră vopsită în treicolori naţionale, conform ultimei sale dorinţe. Bine cuvântată să-i fie amintirea !

Ţinutul Hălmagiului este năpustit şi în al doilea an de muştele columbace. Bodeştenii înalţă *rugă* (cruce în hotar), — mergem la biserică, mai apoi ne prindem şi noi în procesiune. La fiecare rugă veche poporul se proşterne în genunchi, iar preotul rosteşte cu glas cucernic şi tremurând de e moţie : „Să piară Dumnezeu gongile..."

La despărţirea din procesiune preotul ne salută de adio prin cuvinte simple, dar însufleţite.

Ne surprinde plăcut bogăţia de pometuri aranjate în şiruri regulate şi cultivete raţional.

Pometurile bogate din comuna Bodeşti, îşi au şi ele istoria lor ; se leagă de numele unui das-

căl, care decenii de-arândul a muncit stăruitor cu fapta și cu vorba creându-și pometuri și îndemnând și pe alții să facă la fel. A creat pepinerie de model stimulând și pe alții în această direcție. împământenind în mod eficace ideia pomăritului, ultima rațiune pentru aceste meleaguri.

Drept urmare, astăzi după 30 de ani de muncă, în ținutul acesta pomăritul constitue prjncipalul isvor de câștig. În locul sălciilor, mistreților și merelor acre de odinioară — foarte puține și aceste — de o calitate inferioară și unele incomestibile până târziu în iarnă, — găsim azi soiurile cele mai nobile, de o aromă și un gust rafinat, încât le-a mers vestea merelor de Hălmagiu.

S'au introdus poate, din lipsa unei constatări bazate pe esperiență anterioară, și soiuri ce se adaptează greu solului și climei, — un îndemn mai mult, ca opera să fie continuată și desăvârșită și pe acest teren.

In anii din urmă, bătrânul dascăl, se ocupa cu speciile de meri cu coroană pletoasă. A murit acum un an, și-și doarme somnul fericiților, străjuit de doi meri cu coroanele plângătoare, plăpânzi încă — pe care singur, de cu vreme, și-i sădise în cimitir.

Nu întrebați de nume. Apostolii sunt oameni modești și aceia, cari au muncit în tăcerea mută a satelor sunt fără nume.

Şi-l vor aminti multă vreme cu pietate, sătenii, cărora le-a fost învăţătorul pe care îl aşteptăm şi dela nouile şcoale !

Coborâm pe *Şortoc* spre Hălmagiu ; de partea expusă către vale a unui grueţ zărim un cimiter şi o criptă — lucru neobicinuit pe aici —, în care sunt aşezate spre odihna de veci osămintele despoţilor de urgisită amintire a iobăgiei.

Îndată ce s'a şters robota, feudalii inadaptabili nouei lumi, au decăzut repede, iar moşiile lor au încăput rând pe rând, de vre-o 20—30 ani încoace, toate, pe mânile iobagilor oţeliţi în suferinţă, aşă că în prezent Reforma Agrară n'a mai aflat nimic de expropriat.

Când s'a cumpărat, în anul 1905, şi ultima falcă de moşie „domnească"; ţăranii din Bodeşti au ţinut să prăznuiască acea zi memorabilă, înălţând mai apoi în ziua de Rosalii a anului 1908 şi un monument de piatră în amintirea evenimentului, tocmai pe vatra conacului domnesc de odinioară.

„Cu ajutorul lui Dumnezeu s'a cumpărat acest pământ, numit Heread D. D. Grof Csáky în anul 1905, prin foştii urbarialişti din comuna Bodeşti, etc.“.., glăsueşte slova, săpată în piatră a monumentului. „Foştii urbarialişti“ (volt urbéresek), erau foştii iobagi ai grofului.

La inaugurare, între ţăranii şi intelectualii români din, jur, se nimerise ca membru al administraţiei, un descendent al adaristocraţiei feudale, şi cum foştii iobagi făcuseră cinste din belşug, în stare de ebrietate, — acesta juca pe vârful mesei...

„Al cui e pământul, aceluia e ţara'“, era lozinca, ce se dăduse pe vremuri în coloanele „Tribunei“ dela Arad şi se pornise lupta pentru independenţa economică, ceeace făţiş, nu o puteă opri încă legile ungureşti.

Şi conducerea Tribunei era în strânsă legătură cu direcţiunea băncii Victoria, astfel exproprierile din ţinutul Hălmagiului, în favorul elementului românesc, se datoresc în bună parte gardei comune dela Tribuna şi Victoria.

Se năruieşte în ruină şi lăcaşul de veci al temuţilor stăpâni de odinioară. În peretele criptei s'a format o gaură prin care întră comod dobitoacele mai mărunte, adăpostindu-se de vremea rea, şi nu se mai găseşte nici o mână pioasă de rămăşiţă, care să apere osămintele de profanare.

Sic transit gloria mundi....

După amiazi plecăm cu trenul spre Arad, unde ajungem după cinci zile de ducă, voioşi şi sănătoşi, în aceeaşi zi seara.

Spre Scărișoara.

Cine umblă vara prin munți și cum trece vremea.

20 Iulie.

În plină vară continuiu excursia întreruptă, în trei a lunei trecute, în Vidra de Sus.

Pornesc spre Scărișoara depe acelaș drum, din Găina, dela „târgul de fete," și cum înspre seară, după spartul târgului, cobor spre Vidra, întâlnesc pe cale o societate, care ținea tot spre Scărișoara.

Două domnișoare: o absolventă de școala normală, travestită în amazoană, cu înfățișarea de simpatic haiduc, — flinta pe

umeri, brâul înţesat de cartuşe, — cetise Haiducul de Bucura Dumbravă —, cealaltă o abiturientă de liceu, sprinţară şi neobosită ca o căprioară; un sublocotenent, student la medicină, fratele domnişoarei dintâiu; un tânăr inginer vilvic, vărul celei de a doua şi un student în teologie, veniau să complecteze mica mea ortăcie.

Eu mă alesesem cu un elev dela şcoala noastră, un vlăjgan de 19 ani, muntean încercat şi cu vechiul tovarăş de hoinăreli, Natu Ţapului, ţăran din Lazurii Hălmagiului, care face pe călăuza şi ordonanţa deodată. Nostimă tovărăşie, nu-i aşa?

Pentruca să se înţeleagă, că ne potrivim cu toţii în gusturi, trebue să ştiţi, că şi Natu cu mutra lui de Dac ţapoş, ursuz şi dârz caşi iernile aspre ce coboară depe culmile Bihării, este un adorator păgân al munţilor şi pădurilor, căci ca şi mulţi alţii munteni, sufere şi el de patima arzătoare a vânatului. Îi sticlesc ochii când zăreşte o armă domnească, a lui biata, în calibru de două

degete, abia se mai ţine legată cu sârmă de aramă în patul cioplit cu migăleală din butuc de frasin, căci Natu este om sărac, ca toţi poeţii îndrăgostiţi de natură, şi ca toţi cei ursiţi să tragă folos după oţelele puştii.

Şi, ca să fie vorba şi despre mine, ortacii mă numesc cel mai leneş turist, asta fiindcă îmi place să umblu mai mult călare şi port pe Natu cu patul şi bucătăria după mine.

Oricâte porecle mi-ar dà însă, v'o mărturisesc, că-mi plac nespus caii ăştia moţăneşti, se poartă domol şi legănat, te scoate pe patru picioare, pe unde tu nu te poţi cătăra cu ale două şi e atât de romantic să călăreşti prin poteci tăcute de pădure, ori să treci fluerând din şea culmile de munţi. Dacă-i vacanţă să fie şi chef!

Cât despre partea mâncării: dacă te adapi din apa vie a şipotelor de sub stânci şi te înfrăţeşti cu zările pe la înălţimi de aproape două mii de metri, imaterializându-te; e, că trebuie să păstrezi şi nădejdea re-

întrupării, ce rezidă în proviziile bine rânduite în baierele sacilor desăgiți pe tarnița calului, ori în spatele lui Natu, căci vorba popii Buduganu din Brusturi, — fi'ertat: — numai îngerii nu mâncă! (Mâncarea reclamă a doua necesitate și s'ar maculà sfântul raiu; — sf. sa, după 80 de ani, când ajunsese să se înțeleagă cu spiritele, o spunea foarte drastic).

Cu toate privirile chiorâșe dela început, ne împrietenim repede, cum e obiceiul drumeților, dar mai ales în singurătatea munților, și o pornim spre vale.

Vuiește muntele în chiotele Moților, ce se întorc dela petrecere din Găina, încălziți de rozolie și voe bună.

— Vino fată, la cale, că te-a lungì cineva pe-acolo p'in pădure!

— La'să mă lungească! — răspunde cuscri-si o dolofană, ce se răslețise de a sa garde-damă.

Târâș, grăpiș, mai mult în patru picioare, coborâm o pantă de tot țepișă și îna-

inte de a însera, ajungem în vale, în Vidra de Sus, la gazda cunoscută în rândul trecut, un brigadier silvic, unde vom poposi peste noapte.

După cină supulentă: o partidă comună la raze de lună!

Sub cetină verde..., în iarba mătăsoasă înlăcrimată de plânsul înserării..., în răcoarea parfumată de cimbrişor şi răşină..., în liniştea ce picură greu din fâşia de cer înstelat ...; iată şi luna săltând muntele dintr'o rarişte de brazi..., târziu, căci i-a trebuit să urce mult...

. . . . . .

21 Iulie.

Straşnică dimineaţă!

Proaspăt, abia născut, un soare blând ne salută cu sfială din josul văii şi prinde a încălzi binişor aerul, ce s'a răcit peste noapte până aproape de zero. Mirosul pipărat al ierburilor montane şi exudaţia răşinei de brad planează încă greu aproape de pământ. Pe luciul arginţiu al Arieşului stărue

pălălăi de aburi, iar pe coasta din față vântul se încurcă în lanuri de săcară, stârnind valuri, valuri, ce se alungă într'o neobosită goană spre creștetul dealnlui.

Simțim o exuberanță de forțe și un dor de ducă, de ne-am fi tot dus, dar — beleaua!

Calului i s'a urât de „duhănit" în ograda strâmtă a domnului brigadier și a luat-o razna singur spre casă. Norocul tot al nostru — dar mai ales al domnișoarei Gina, care în coborîșul de ieri și-a pierdut tocul dela o gheată și calcă mai jos cu un picior; calul fiind popesc: cine din șapte sate, nu cunoaște pe tarcul popii din Lăpuș vărgat taman ca o zebră!

Dustușim cu greu că l-a prins cineva, dar creștinul având treabă mai jos în comună, s'a folosit de ocazie să călărească pe degeaba, ținându-ne să așteptăm până la 11 ore.

Când să plecăm, altă întâmplare ne

ține locului câteva momente: de după o cotitură coboară tăcut un convoiu straniu.

Inainte, păşeşte un om şi poartă ţinându-l cu amândouă mâinile în sus un pahuiu de brad, împodobit cu hârtii roşii. Indărătul lui urmează purtat de frâu un cal curios întărnițat: peste şeauă desăgit atârnă deolature un lădoiu alb de lemn, şi de cealaltă un buştean verde de brad, nedespuiat de scoarță, drept balansă. Al treila om urmează după cal, câțiva paşi.

Era o înmormântare, puiul de Moț coboră pentru ultima oară în vale, căci cu toate greutățile de teren, chiar şi iarna prin nămeți, morții se adună aici în cimitire comune. In munții Hunedoarei, prin locuri mult mai aşezate, am văzut astrucând morții şi în ograda casei.

Plecăm spre Nord-Vest dela Vidra de Sus, trecem prin văi înguste, întortochiate; urcăm un deal cu pădure de fag şi pe la oara 1, suntem la *Iarba Rea*, un cătun al Scărişoarei, situat sub piscul Curcubetei, spre

miazănoapte dela aceasta, într'o depresiune de cca 1300 m. înălțime.

Pretutindeni, atâta risipă de brad: pe culmile dealurilor, pe lângă ape, prin miezuini, pe marginea cărărilor, ba chiar și pe cărăruele mai puțin bătute, apare îndrăzneț ca la el acasă, verdele negru al molidvului. Nici nu are bradul mare cinste aici, în apropierea caselor sunt barbar ciungăriți; primăvara băeții îi despoaie de scoarță, ca să mănânce *mâzgă*.

Pe lângă case se abate câte un cireș, cu fructele cât grăunțele de cucuruz, ce abia acum încep să se coacă, ori câte-un prun pipernicit și fără rod.

„Ai, la irima drumului, ture smeri'n tire, că mai este mult pârâ acasă!“ — ne îndemnăm căluțul în idiom de rotacism moțănesc, tipic aici, și tot întinzându-o de-a curmezișul pe sub coastele de dealuri, când prin pădure, când prin fânațe, pe la ora 5.30, ajungem în Lăpuș, alt cătun de-al Scărișoarei.

Scărişoara.

Prin lumea sărăciei şi a păcii.

Scărişoara din Turda Arieş este numele colectiv al celor patru cătune: *Iarba Rea, Lăpuşul, Gârda de Sus* şi *Gârda de Jos*, situate în Nord-Vestul Munţilor Apuseni prin depresiuni înalte dela 1000 până la 1300 metri. Ba, culmea Bihării se înalţă până la 1600 m., iar piscul ei, Cucurbeta, până la 1849 m.

Cătunele se compun din grupuri de case; ori din case singuratice chiar, ce se resfiră pe întinderi de zeci de kilometri, când cătărate de versantele dealurilor, când pitite

pe lângă văi, ori pe vârfuri de plaiuri, prin locurile mai ferite de căile vânturilor, şi numără 6000 suflete de Moţi — între cari nici un străin.

Dl Papahagi, distinsul nostru filolog dela universitatea din Bucureşti, pe care l-am întâlnit studiind la faţa locului caracterul Moţilor, îmi spunea, că descopere mult element stav în acest fericit amalgam de rase.

Cu toată vitregia solului pietros, acoperit de o infimă pătură de humă şi asprimea iernilor timpurii şi întârziate, această ramură distinctă a neamului nostru, se prezintă în condiţiuni fizice cel puţin tot atât de prospere ca şi cei mai bine făcuţi câmpeni de prin raiurile de desfătare trupească ale Banatului invidiat, sau ale Crişanei de Jos.

Dacă, colo jos, la câmpie e mai multă substanţă materială, la munte e mai mult suflet; — pe semne — materia şi spiritul vor fi având darul, ca din surplusul uneia

să se împace lipsa celeilalte. Altcum nu înțelegi, de unde se scoate atâta vlagă de viață, căci aici afară de cartofi și secară, nici o cultură nu prosperează, iar importul alimentelor în lipsa căilor de comunicație este aproape imposibil. Singurul mijloc de transport este spatele calului, de acea fiecare familie își are unul sau doi căluți, pe care de cinci, șase ori pe an scot în desagi câte 60—70 klg. cereale și clisă, adunate în schimbul ciuberelor ori cu lucrul de reparație al acestora, sau cerșind chiar.

Un drum durează cinci, șase săptămâni, și așà „Cerșind din poartă 'n poartă," se deapănă viața bărbaților, — o vecinică hoinăreală între „țară" și "acasă". Noroc, că femeile rămânând la vatră și gospodărie, acestea păstrează și perpetuiază intact purul rasei.

Pășune, oferindu-se în abundanță pentru lunile de vară, alimentele cele mai îmbelșugate în substanțe hrănitoare le oferă totuși păstoritul; — păcat numai, că prea

puţin fân se poate adună pentru iernile lungi, aşà că vitele nu se pot înmulţi în raport cu numărul crescând al populaţiei. Cu cât însă elementele naturii sunt mai vrăjmaşe, cu atât lupta pentru existenţă este mai dârză şi odată cu lăsarea iernii, Moţul îşi are adunat în casă şi pe lângă casă: tot ce-i trebuie pentru hrănirea familiei, a vitelor, şi pentru încălzit, căci zăpezile mari îl izolează apoi complect de restul lumii, chiar şi de consăteni, până târziu în primăvară.

Colonizările In vremea din urmă, duşmănosul stat maghiar întroducea pedeoparte drastice restricţiuni silvice şi popreli de păşunat, iar pe dealtăparte necreându-le noui posibilităţi de traiu, îndruma pe Moţi intenţionat şi sistematic spre cerşetorie şi aştepta cu demonică bucurie termenul calculat cu preciziune matematică, când acest „cuibar de viespi," se va sfârşi în suferinţele inaniţiei.

Statul nostru românesc caută acum să-i colonizeze la câmpie, ca din piepturile lor încercate să închege brâul de fier al graniţei de apus. Idee, isvorâtă din cele mai curate intenţiuni, dar — credem — riscată şi astfel n'am dori să se forţeze.

Căci se vor supune ei, — poate — unii su-

ferinţelor unei crude vivisecţiuni, dar vor trece generaţii pânăce Moţii se vor putea adapta vieţii dela şes şi îndeletnicirii legate strâns de brazdă. Mai apoi, colonizarea parţială, de va şi succede, va uşura numai temporal densitatea şi aşa destul de neînsemnată a Munţilor Apuseni şi colonizarea se va împiedeca totdeauna de atavismul pădurilor de brad şi al isvoarelor cristaline, care multă vreme va alimenta nostalgia celor meniţi să se metamorfozeze, din mândre păsări de munte, fără hotare, în flexibili viermii ai pământului, — cum se numesc înşişi, cu oarecare mândrie, cei dela şes. Bineînţeles, dacă se va putea întâmpla şi această minune!

Pentru experienţele colonizării, ni se îmbie totdeauna un bogat material mai adaptabil din sărăcimile câmpiei; — să le dăm bună pace Moţilor acolo unde vieţuiesc de veacuri; căci codrilor de brad, numai în munte li se şade! In tot cazul colonizarea Moţilor să fie studiată şi urmărită cu cu deosebit interes, apoi sprijinită cât mai intensiv din partea statului, căci inadaptabilitatea lor se datoreşte unei structuri psiho-fiziologice foarte esplicabilă în urma mediului cu totul deosebit, în care trăesc de mii de ani.

Aşa, cum se prezintă azi problema colonizării Moţilor, ea ne oferă un spectacol deprimant.

Adunaţi, în grupuri de câte 30—40 familii,

deobiceiu nevoiaşii se angajează în aşa aventură — sunt transplantaţi în mijlocul unei puste deşarte de pe lângă Satu Mare, pe undeva. Lipsiţi de sprijin material iniţial, fără adăposturi, — o atare nenorocită colonie deşteaptă numai mila şi compătimirea străinilor,

Cu tot dreptul se întreabă apoi lumea: aceştia sunt temuţii nepoţi ai lăncerilor lui Iancu; aceasta este espanziunea înfricoşată a unui popor cuceritor?

Un proces natural de expansiune lentă spre câmpie există, s'a pornit încă demult; îndeosebi „americanii" de vreo 20—30 ani încoace, coboară treptat spre şes, unde îşi cumpără moşii, apoi mulţi copii pornesc la meserii şi şcoale pentru a intra în serviciile statului. In direcţia aceasta, — dacă li s'ar puteă crea avantagii, credem că problema Moţilor ar puteă fi mai uşor şi mai fără de risic rezolvită

Cale ferată, instrucţie silvică, amenajarea păşunilor. O cale ferată pe Valea Arieşului, o educaţie întensivă în direcţia culturii şi exploatării raţionale a vastelor masive de răşinoase, încurajarea industriei forestiere şi miniere, fără concursul obraznic, egoist şi demoralizator al capitalismului: — sunt singurele remedii firești, ce se pot aplica fără primejdie stării actuale precare a Moţilor. Este de preferit sistemul de cooperative în locul

capitalismului, care înafară de relele amintite, ne-ar mai şi strecora o mulţime de străini, profanatori ai locurilor de sfinte amintiri.

Culmile despărţitoare de ape ale Bihării, de pe la 1500—1600, până către 1700 m. înălţime, pe întinderi de sute de Klm. formează un îngust platou lungăreţ, lipsit de pădure, adică aici încetează bradul din cauza înălţimei şi a vânturilor, căruia îi iau locul apoi colonii de *jneperi* (Juniperus sabina), arbuşti de o vivacitate extraordinară, cari înăbuşe păşunea, la fel cum în locurile mai joase, ierboasa *ferece* (Pteridium aqilinum) cu rădăcinaţia ei puternică. Printre coloniile de jneapăr sunt luminişuri de păşuni bogate, cari în unele locuri ar putea fi şi cosite, în orice caz oferă un păşunat bogat, unde îşi scot la munte spre „învărare", îndeosebi boii, şi locuitorii dela poalele munţilor. Cum teritoriile acestea au o înclinare minimă şi sunt mai demulteori aproape plane, suprafeţele de păşune s'ar putea mări considerabil prin „târsirea" jneapănului. Am şi văzut în unele locuri făcută aceasta, însă iniţiativa particulară, trebue generalizată şi susţinută de către autorităţile silvice, care în felul acesta ar cuceri noui mii de hectare de păşune abundentă. Dacă despădurirea coastelor formează o primejdie naţională pentru viitorul munţilor — curăţirea de jneperi a locurilor plane, contribue în mod considerabil la înlesnirea condiţiilor de traiu a populaţiei.

Spre Gheţar.

22 Iulie.

După despărţirea de vesela societate, ce ţine spre casă, la Beiuş, dimineaţa pe la oara 7 plecăm din Lăpuş cu un cal şi călăuză de aici, spre Gheţar.

Mă înfund în blana alor şapte mei, căci a brumat de-abinelea. Se plânge doamna preoteasă, căci i-au îngheţat a douaoară crastaveţii, în vara asta. Încercarea de a aclimatiza la munte vulgara cucurbitacee, a dat şi acum faliment.

Ciudăţenii alimentare. Am văzut în multe locuri pe vârful bălegarelor loze de dovleac comun

pentru hrana purcelului de clisă, care din cauza că reclamă grăunțe, îl întâlnești rar și, atunci se îngrașă îndeosebi cu cartofi fierți. Asemenea, tot din această cauză, sunt foarte puține galițele, care se reduc la câte un cocoș și câteva găini de gospodărie.

Lucru foarte curios, — castraveții se bucură de mare cinste aici; se consumă cruzi caşi salată, dar mai cu seamă murați, în timpul iernii, pentru care scop, se caută exemplarele semicoapte. Cunoscută fiind greutatea transportului, ne-am aștepta să se importeze numai articli alimentari, bogați în substanțe hrănitoare, iar conținutul alimentar al castraveților reducându-se aproape la zero, ni se pare curios să încarci bietul căluț cu ale 99% de apă ale cucurbitaceei ! Pe semne îl cere ca și escitator, regimul alimentar special, precum se cere în munte la stână sărătura peștelui uscat și a scrumbiei.

Am văzut încercări de a cultiva prin grădinile mai bine situate și *fasolea*; dar n'am văzut nicăiri *mazerea* (Pisum sativum). Până când fasolea este o plantă plăpândă și de și se întâmplă să scape câteodată de înghețurile de vară, niciodată nu se coace; mazărea din contră, este foarte vivace, nu se strică de brumă, înfruntă răceala mai bine decât cartoful, prosperând chiar cu deosebire într'un climat răcoros. Ne întrebăm, deci, cum de nu se

cultivă mazerea, care conține după carne, cele mai bogate substanțe hrănitoare. Dacă, la câmpie o semănăm îndatăce se desghiață pământul, prin Februarie și o avem ca zarzavat abundent depe la mijlocul lui Maiu; să se semene aici în Maiu și tot îi mai rămân cele trei luni, pe care le reclamă cultura ei, ca să o avem prin Iulie, August. Să fie oare o simplă nepricepere la mijloc, ori doară nu se poate savura din cauza gustului ei prea dulciu, lihod, — drept urmare tot a regimului special alimentar de aici? Vom vedea. In primăvara anului acestuia am distribuit sămânță de mazăre în diferite regiuni, îi așteptăm rezultatul.

Un alt lucru curios: lipsind carnea, grăsimea de porc, precum și carnea de galițe; pentru ce cărnii de oaie nu i-se dă o mai largă întrebuințare? Oaia este aici singurul animal care se poate crește mai cu ușurință; i se ia folosul de lapte și de lână, — dar carnea ei nu este prețuită. Pastrama de berbec ar putea să complecteze cu mare succes alimentarea săracă a populației muntoase.

I-am văzut, doar, destul de inventioși în alte privințe: balega proaspătă de cal, Moțul o amestecă cu tărâțe, oferind-o hrană porcului; pentruce atâta neînțelegere față de importanța nutritivă a cărnii de oaie, care se poate mai ușor procura pe loc?

Urcăm spre Nord-Ost un deal pripit pe o serpentină, ce conduce printre fânațe, ici colea prin săcară verde și cartofi în floare. Fânul, în mare parte, este cosit și îngrămădit în *boghițe*.

Pretutindeni păduri naturale de brad coboară până în dosul caselor, însoțesc stăruitor țermurii pietroși ai Arieșului, ori tivesc zapodiele și prelucile, îmbrățișându-se spre culmile dealurilor în conglomerate massive de codri străvechi.

Din tot ce e mai sălbatic și romantic a creat Dumnezeu această lume minunată: catene de munți, piscuri gurguețe ca și mușinoaie uriașe, depresiuni de înălțimi alpine, prin care se sbuciumă torenți vijelioși, codri nesfârșiți de brad și aer aspru, puternic ozonat.

Și ce frumoși sunt munții noștrii acoperiți de verdeață, în comparație cu munții pleșuvi ai altor țări!

Aici, piscurile și culmile sunt rotun-

zite, nicidecât prăpăstioase şi peste tot îmbrăcate în verdeaţă.

Acolo unde încetează bradul, sau fagul din cauza căilor de vânturi (se observă uneori pe crângile întoarse ale copacilor), se lăţesc colonii uriaşe de jneperi şi sus de tot, iarbă bogată acopere golurile bolovanilor.

Depe aici îşi adună Arieşul apele cristaline, din izvoare abundente; nu arareori apa isbucneşte din stâncă în şuvoaie de grosimea unui om.

Coborâm în Gârda de Sus, pe „*la Turci*", urcăm al doilea deal şi la oara 10 ajungem pe un plaiu, în „Cionteşti", la nişte case. Transpirăm puternic, căci soarele de plină vară se înalţă tot mai biruitor peste văi: dinspre miază-zi ne isbeşte o boare caldă, care se alternează cu valuri reci, ce năvălesc fuioare dinspre miază-noapte. Nici n'ai bănui, că la vre-o 200 paşi de aici, pe un pisc pleoştit, acoperit cu o silhă de brazi tineri, se ascunde de soare şi lumină o grotă enormă de ghiaţă perpetuă.

Ne înțelegem cu un băiat să ne conducă, care până să luăm seama și despoaie un brad de scoarță: o umple cu rășină adunată mai înainte — își cunoștea bine meseria — și plecăm în expediție.

Gheţarul dela Scărişoara.

O minune a naturii

O adevărată minune!

În piscul de stâncă calcaroasă, bogat împădurit, o apertură rotundă de vre-o 25 metri în diametru se prelungeşte în formă de cilindru la vre-o 40 metri în adâncime. Gura abisului se împrejmuieşte cu silhă deasă de brad, aşă că deasupra zărim numai un petec de cer albastru, iar jos nămeţi de zăpadă veşnică. Coborâm pe scări cioplite din lemn şi jos, vre-o 6—7 metri, pe urme făcute în nămet.

Ca dintr'un puţ enorm, depe aşternutul de zăpadă, ce formează aci sub cerul

liber pavajul antreului curios, contemplăm straturile de vegetaţie: jos, deasupra zăpezii muşchi săraci căptuşesc stâncile aproape goale, din ce în ce vegetaţia se îndeasă cu ierburi şi flori, culminând mai sus într'o variată şi bogată floră montană.

Înaintăm plan prin zăpadă, spre intrarea în peşteră, — un portal gotic cu o deschizătură triunghiulară, aproape equilaterală, cu baza de cca 18 metri.

O bură cenuşie se fixează deasupra întrării ca o draperie spumoasă de muselină, prinsă în legături invizibile. Fenomenul curios se explică aşa: răceala din grotă menţine multă vreme temperatura scăzută a vaporilor, astfel că nu pot pătrunde decât foarte încet în aerul mai încălzit din puţ, care la rândul său se răreşte şi uşurează foarte încet de căldura razelor solare, ce pătrund în cilindru din sus în jos cu multă greutate. Astfel, cred că se esplică în mare parte legea gheţarului.

Sala tronului)*

Păşim pe ghiaţă de dată ce-am intrat în vestibul: e enormă sală ovală de vre-o 30 metri lungime, sub o superbă cupolă gotică, tot cam pe atât şi de înaltă.

O lumină atenuată, destul de clară încă şi un aer umed, ne încearcă ochii şi plămânile. Găsim un om, ce taie ghiaţă, ca să răcească apa cu care vor spăla picioarele vitelor bolnave de gură şi unghii (febră aftoasă). Uieşte prelung şi se înfioară golurile; de par'că se răstoarnă muntele peste noi, cred, pentru a-şi face curaj în liniştea asta mută de mormânt.

Podeala sălii este formată dintr'o massă compactă de ghiaţă lucioasă şi transparentă, sub suprafaţa căreia se observă bine, fixate în ghiaţă bucăţi de lemne şi sfărâmături de pietre.

Vaporii degajaţi pe pereţi s'au închegat în cristali de ghiaţă, lungi cam de 10

*) Numirile sunt ale mele.

centimetri și căptușesc întreaga întindere cu un imens covor de argint deun evocator luciu virginal.

În interiorul acesta vast ni se prezintă două configurațiuni mai marcante prin dimensiuni; *Felinarul și Tronul lui Odin*, formate din picurii căzuți din cerime, și înghețați mai apoi. *Felinarul* este un con trunchiat de vre-o doi metri, la stânga întrării, iar *Tronul lui Odin*, o movilă de vre-o 3 metri, situată în fund, față cu întrarea. Urcăm cu greu înălțimea tronului pe scări săpate în ghiață și o nouă priveliște ne înmărmurește: de sub peretele cupolei, un abis longitudinal își cască gura neagră din adâncuri necunoscute, gata de a înghiți pe cercetătorul neatent, cu atât mai ușor, căci terenul sticlos coboară în pantă ca pe valurile unei lavine. Peste marginele abisului se prăbușesc în întunerec doi torenți de ghiață. De deasupra, din boltă alți torenți petrificați atârnă sloiu, ca uriașe frânghii rupte.

Mişcarea grăbită şi nervoasă din lumea noastră, sgomotul surd al frământărilor deşarte sunt redate cu atâta plasticitate în liniile blocurilor de ghiaţă, încât ţise pare această lume moartă, o glumă proastă de simulacru a morţii, ori, că asişti la jocul unui vrăjitor răutăcios, ce încremeneşte instantaneu ritmul vieţii.

Pe sub peretele din stânga întrărei se deschide un alt abis şi mai mare, ce porneşte dintr'o terasă tot longitudinală, mai joasă cu vre-o doi metri decât nivelul sălii întâia.

În dreapta, păretele cupolei nu se îmbină cu baza sălei, ci sprijinindu-se pe o arcuitură domoală, formează în întreagă lăţimea, o deschizătură comodă spre a doua sală, situată pe o terasă mai joasă.

Sala misterelor.

Coborâm vre-o doi metri pe scări săpate în ghiaţă şi am ajuns în a doua sală, de aceeaşi arhitectură, dar ceva mai mică şi

goală. În dreapta se înalță o cupolă laterală conică, înaltă de vre-o 60 metri, cu o apertură în vârful muntelui, pe care zărim cerul. În dreptul aperturei, jos, se află o îngrămădire de pietre și lemne, ce au căzut de sus.

În dreapta și stânga sunt abizuri, în care aruncăm bulgări de ghiață, pietre, și ascultăm cum îndelung se tot prăbușesc în adâncime, din etaje în etaje.

Galeria.

Întrarea din sala I-a, se repetă și aici. Coborâm vre-o doi metri pe scări săpate, tot în ghiață și ne aflăm pe a treia terasă, sub a treia cupolă, ceva mai mică decât a doua, pe care o numim *Galeria* sau *Altarul*, — cum îi zic localnicii.

Razele de lumină abia mai răsbat până în acest lăcaș al morții, din care se deslucesc bogate contururi de statui, învăluite în umbre grele de mister. Copilul însoțitor aprinde rășina și la vâlvătăile luminii roșcate, ni se descopere o lume de făpturi de ghiață,

o supraîncărcată galerie de sculpturi monumentale, ce par plăsmuite de imaginația bizară a unui sculptor dement. Siluete omenești, înalte dela 3—5 metri, grupuri laokonice de încleștări spasmodice, forme de monstri și plante bizare înmărmuresc neclintite în jurul nostru, acoperite cu cearșafuri albe strălucitoare, ca în vederea desvelirii ceremoniale.

Sub faldurile greoaie de ghiață a încetat pulzația vieții și moartea cu tăcerea ei de criptă s'a înstăpânit pe veci, ca un blestem, asupra acestei lumi subpământene. Revărsări de ape glaciale încremenesc și aici pe margini de abisuri.

Ți-ar trebui pielea lui Gerilă, scări și lămpi puternice, ca să scrutezi mai departe tainele acestei peșteri. Coborârea din terasă în terasă pe sub cupole și sunetul produs de obiectele aruncate în abizuri, ne sugerează gândul că acest sistem architectonic subteran

duce la adâncimi de sute de metri, poate până la baza muntelui.

Minunatul gheţar dela Dobşina, ce atrage vizitatori din lumea întreagă, luminat electric, cu scări şi tuneluri tăiate în ghiaţă, nu poate întrece mult în farmec gheţarul nostru dela Scărişoara, dacă şi acesta ar fi explorat şi amenajat după cuviinţă.

Ne pătrunde răceala şi sguduiţi de înfiorarea nepătrunsului, facem calea înapoi. Sgomotul paşilor noştri deşteaptă fiinţe ascunse prin unghere tainice, ce parcă ne huiduesc. Mă ispiteşte o ideie. Trag un foc din arma de vânătoare. . . . . .

. . . . . .

O detunătură groaznică, multiplicată prin mii de unghere, trezeşte milione de ecouri, ce clocotesc din ce în ce mai îndepărtat, ca o gură de iad răsvrătită. Vâjâe... vâjâe... aue... aue... o vreme, pânăce palatul fermecat, trezit pe o moment la viaţă, se cufundă din nou în somnu-i letargic.

Gazurile exploziei se adună pâlcuri și încremenesc și ele sub gura portalului.

Băiatul nostru și-a despicat și el un bulgăr de ghiață, cât o rotilă de plug; — îl găurește la mijloc, și vârându-l pe coada săcurii îl ia de-a umerea. Ajunși pe platformă, neconvenindu-i să-l țină așa din scurt, — se năpustește asupra unui păhuiu de brad și cât ai bate în palmi îl culcă la pământ și-l curățește de cloambe, apoi îl trece prin gaura bulzului de ghiață și pornește fluerând liniștit spre casă, — ca să „receească“ apă de beut.

Ţara Moţilor.

O, pădurile de brad cu imense bolte de domuri pustii, misterioase, — enigme pline de 'nţelesuri:

ţăruşi de argint mat, bătuţi în golurile stâncilor;

— siluete smede, ce se fugăresc spre naltul cerului după soare şi lumină;

elastice trupuri de candide fecioare, prelungite la infinit în apele unei oglinzi magice, purtând cochet pe creştetele mici pălăriuţe verzi de tiroleze!

O, văile clocotitoare de gălăgia grăbiilor torenţi, pe care se gonţesc fără răgaz

amăgiri de spumă mai strălucitoare ca giulgiul de Olanda!

O, plaiurile, poenile, zapodiele, prelucile, trouașele, măgurile de fânațe, — dantelate de verdele mohorât al cetinei și stropite capricios cu *muzuci* cruzi!

Mușunoaie uriașe de munți, lângă munți, cât prinzi cu ochii; aer ozonat de parfumul rășinii; ape ca lacrima în care sburdă păstrăvul de aur; silhe de brazi cu sfioase năluci de căprioare; și — pretutindeni în liniștea patriarhală, umile adăposturi de oameni și animale: case, *maetori*, colibe, și mutături, — stăpânite suveran de sărmanul *Rege al Munților*...

Aceasta este *Țara Moților* — plină de nebănuit farmec: pitorească, romantică; sublimă și dârză, cași o nobilă felină sângeroasă!

Programa unei excursiuni în Munții Apuseni.

Recomandăm următorul program pentru o excursie în Țara Moților, împreunată cu vizitarea „Târgului de fete“ din Găina, a Gheţarului din Scărişoara ; peregrinaj la Troiţa (Găina) ; Casa şi Muzeul (Vidra) eroului naţional, Avram Iancu.

Târgul din Găina se ţine în proxima Duminecă, după Sân-Petru, astfel excursia va fi în legătură cu această dată.

Vineri.

Călătoria cu trenul spre Hălmagiu, Baia de Criş, Văşcău, sau Câmpeni. Ceice

pleacă dinspre Arad la Hălmagiu, vor sosi aici seara, sau plecând numai Sâmbătă dimineaţă din Arad, vor sosi în aceeaşi zi la amiazi.

Durmim Vineri noaptea în Hălmagiu

Sâmbătă.

Urcăm muntele spre Găina, — 19.75 klm. Seara convenire socială pe muntele Găina, îngrijirea de adăposturi peste noapte.

Distanţe :

Hălmagiu, comuna, (244 m. înălţime) peste Hălmăgel până în Găina (1486 m.) — 19.75 klm.

Durmim în liber pe lângă focuri, sub corturi, sau în baracă.

Duminecă.

Salutăm răsăritul soarelui în jurul Troiţei lui Avram Iancu, depe piscul Găinii. Asistăm la desfăşurarea „târgului“ până la orele 14, când coborâm spre Vidra şi vizităm Casa şi Muzeul Avram Iancu. Parcurgem 7.85 klm.

Distanțe:

Găina (1486 m) — Vidra de Sus (643 m.) 7.85 klm.

Durmim în Vidra de Sus.

Luni.

Plecăm din Vidra spre Gârda de Sus, comună, și parcurgem 23.80 klm.

Distanțe:

Prin Vidra de Sus (690 m.) . 8·00 klm.
Vidra de Sus — Iarba Rea, comună
. . . . . 9·80 „
Iarba Rea — Gârda de Sus . 6·00 „

Durmim în Gârda de Sus.

Marți.

Urcăm la Gheţar și vizitându-l, după amiazi ne re'ntoarcem până în Lăpuș, (comună). Parcurgem 15.30 km

Distanțe:

Gârda de Sus—Gheţar . . . 6·00 klm.
Gheţar (peste cota 1163 m.)—Lăpuș 9·30 "

Dumim în Lăpuș.

Miercuri.

Urcăm muntele spre Piatra Grăitoare,

traversăm de-alungul culmea despărțitoare de ape a Bihorului pe o distanță de 17 klm. trecând și peste cel mai înalt pisc al ei, Cucurbeta, de 1848 m., apoi coborâm spre Hălmagiu. Parcurgem 45.06 klm.' din care cca 18.31 klm. cu trezinele căii ferate forestiere.

Distanțe :

Lăpuș—Piatra Grăitoare (1659 m.)	8·20	klm.
Piatra Grăitoare—Cucurbeta (1849 m.)	6·00	„
Cucurbeta—Stânele din Gruiu Dumii (1475 m).	3·30	„
Gruiu Dumii—Lespezi (1310 m).	5.05	„
Lespezi—Dolea, cale ferată forestieră	4·20	„
Dolea, cu trezinele peste comunele : Brusturi, Cristești, Bănești, până în Hălmagiu . . . . ,	18·31	„

Durmim în Hălmagiu

La această exursie se poate porni din patru stațiuni de cale ferată : Hălmagiu și Baia de Criș dinspre Arad—Brad ; Vașcău,

dinspre Beiuş, Oradea Mare ; Câmpeni, dinspre Turda, Cluj.

Participanţii din toate patru direcţiile se vor întâlni în Găina şi urmează împreună excursia până la Gheţar. De aici grupul Câmpeni se întoarce spre casă, iar celelalte mai continuă împreună până la Piatra Grăitoare.

De aici grupul Vaşcău coboară spre Poiană, apoi cu trenul industrial spre Vaşcău, Beiuş, Oradea-Mare. Grupul Hălmagiu şi Baia de Criş coboară împreună până la Hălmagiu, de unde pornesc spre Arad, ori în direcţia opusă a aceleaşi linii, spre Brad.

Zăpezi și Flori

(Extras din „La Montagne" de Jules Michelet*)

Străinul se miră, întrucâtva, de proverbul Engadinei **) : („nouă luni iarna, trei luni iadul"). Căldura, vara chiar, la o astfel de înălțime, nu poate fi nesuferită. Anul acesta era frig. Făceam foc în Iulie.

Totuși în fiecare dimineață mă smul-

*) Marele scriitor francez Jules Michelet (1798-1874), nemuritorul filo-român, a fost și un iubitor pasionat de natură, pentru preaslăvirea căreia a scris volumele : (L'Oiseau), (L'Insecte), (La Mer), (La Montagne). Rândurile de sus, extrase din (La Montagne) au fost scrise de soția sa, colaboratoare neobosită. Noi reproducem după; Nestor Ureche: „Dragi să ne fie Munții", pg. 21—24, București, 1916.

**) Regiune muntoasă a Elveției.

geam dela diesmerdările sobei, şi, nepăsătoare de frigul dinafară, plecam. Ispita de-a mă afla aşa de aproape de comorile botanicei era prea mare. Fiind la o înălţime de 2000 metri, e destul să te urci încă vre-o 700 metri, şi te vezi, fără oboseală în stăpânirea florei alpine a coamelor înalte. Mă suiam cu o prietenă sprintenă şi cu buni prieteni, neobosiţi munteni.

Odată m'am urcat singură. Nu ştiu ce farmec de singurătate mă mână. Engadina are încă locuri necunoscute, pierdute, văi sălbatice, ale căror singuri vizitatori sunt vântul şi soarele, ţinuturi tainice de spiriduşi. Astfel de locuri căutăm, zări neprivite de nimeni.

Spre acest ţel numai un singur om, şi anume Colani, fiu de vânător vestit, el însuşi vânător de plante putea să mă călăuzească.

Două lucruri erau ale lui Colani: tradiţia şi natura, cunoaşterea oricărui copac, a oricărei pietre, o înţelegere desăvârşită cu

sufletul regiunei, Fiecare floare era a lui mai dinainte ; o culegea la ceasul cuvenit. El ştia clipa când cutare iarbă va înflori pe cutare clin necunoscut al muntelui.

Colani avea zor să revadă plaiurile înalte, încă acoperite, pe alocurea, de zăpadă. Vremea era aspră : în fiecare noapte ger. In ajunul plecărei noastre, soarele asfinţi (semn rău) pe după o perdea întunecată. Colani nu zicea nimic, dar se vedeà că este nemulţumit. Mormăià printre dinţi nume de plante şi flori necunoscute.

Mă scol des de dimineaţă ; sunt gata înainte de ora şase; cerul este posomorît, unt vânt aprig învârteje şte zăpada, care începe să cadă ; puţin ne pasă, plecăm.

Iutr'o căruţă nemişcată, primesc în faţă suflarea vântului, care cu mii de ace, mă'nţeapă, mă pătrunde. Pe dreapta mea văd, prin pânza pinilor tremurători, crestele albe ale piscurilor *Berninei*. Pe stânga stânga se înalţă munţi pleşuvi. Inaintăm încet, ţinuţi în loc de vântul, care

bate în fața noastră. Puținii trecători, cari, în această Duminecă, se duc la biserică, se miră de doamna palidă care, pe o așa vreme rea, umblă pe drumuri.

. . . . . .

Intrăm în valea singuratică, unde deodată nu se mai află arbori. Priveliștea pierde orice orizont; suntem într'o chee strâmtă, între doi munți înalți. Dedesubt, mult mai jos, vuește un șuvoi. Un pod de zăpadă ne oprește; îl străbat, bucuroasă ca un copil; îndrăzneață și temătoare.

Ce contrast între pământ și cer! Din cerul mohorît cade iarna răutăcioasă. Măzăriche în loc de zăpadă; întunericime deasupra capetelor noastre. La picioarele noastre însă, la marginea întinderei de zăpadă, icoana cei mai frumoasă a vieții. Neasămănata *Anemonă primăvăratică* (Sisinel-de-munte, în veșmântul său liliachiu deschis, stă aplecată.

Tinerețea-i este trecută. Pare adormită într'un vis fermecat. Blonde și lungi fire de mătasă ușurele cad asupră-i, învăluindui-

maternitatea. Este par'că un suflet blând şi fermecător, care îmi vorbeşte de bunătatea lui Dumnezeu în acest loc deşert.

Puţin câte puţin, lumea se închide îndărătul nostru, pustiul începe. Cât este de măreaţă singurătatea alături de ghețurile veşnice!

Călăuza mea sprintenă a luat-o înainte. Pătimaş vânător de capre negre, dar şi înfocat culegător de plante, ochii săi lucesc şi par'că râde în sineş lui. Florile pentru dânsul sunt o pradă.

Cu tot cerul trist şi frigul aspru, florile înbălsămează aerul: *orchis-vanilia*, al cărui parfum se păstrează chiar în erbar, şi încă *daphne mezereum* (clerţă, liliac de munte) semănând cu liliacul, având acelaş parfum.

Genţiana cea mare albastră, deja trecută, şi-a închis urna sa. Prin iarbă domneşte *genţiana Bavarică*, stea albastră la cerul, strălucitoare, bucuria acestor plaiuri pleşuve.

Nu găsesc aci unele flori aflătoare pe

alți munți, precum *Linnea* și *Număuita*. Aci clinurile sunt repezi și plantele nu găsesc mustul care să le învioreze.

Se apără și cresc cum pot. Gențianele se închid și se deschid cu rost, scurtându-și cotoarele. *Campanula* (clopoțelul), în loc de-aș răsleți clopoțeii în vânt, îi strânge împrejurul ei. La altele, frunzele grupate în jurul cotorului, în formă de guleraș, stau la pământ. Ele au cumințenia doicilor hrănitoare. Copilul lor, floarea, țâșnește spre lumină, o bea cu lăcomie și moare.

Plaiul acesta sever este totuși un adăpost. Rostogolită de avalanșă, adesea floricica, emigrantă din piscurile înalte, cade aci și caută să se aciuească; însă, vai! și aci e frig . . . . . .

Dar Colani nu mai știe de mine; este departe, pierdut în labirintul stâncilor măcinatd. Sunt singură, cu totul singură. Ce tăcere! Nicio pasăre pe cer, nicio musculiță. Dar s'aude un șuer, un *câțel-al-pământului* surprins; iarăși apoi tăcere. Puhoiul curge

mult mai jos, vuetul lui nu se sue până la acest plaiu.

Nu mi-este teamă, ci am sensația unui suflet neîntinat, care, singur cu el, însuși, străbate nemărginitul, întorcându se la Dumnezeu.

Mare este beția urcușurilor, mare desfătarea acestor plaiuri, mare trebuința de-a pluti. Cerul pare mai aproape de noi, dar el este și în noi, într'o viață cinstită și o inimă neșovăitoare.

M-Me Michelet.

Poveţe pentru excursionişti la munte.

Poveţe cu privire la fizic.

— Dacă nu te simţi tocmai bine, nu plecà la munte.

— *Nu-ţi încărca stomacul*, că la urcuş greu o să-ţi vie.

— Când începi urcuşul, ia-o încet, cu pas în tact, pas vânătoresc; respiră pe cât se poate, pe nas, ţinând gura închisă.

— Dacă, *din păcate*, eşti fumător, *nu fuma la urcuş*, căci aceasta îţi oboseşte mult pieptul şi-ţi strică aerul cel înviorător al muntelui.

— Nu o luà drept la mal; la munte, drumul ce pare mai scurt e cel mai lung.

— Fii cu băgare de seamă la picioare

unde le aşezi; dacă vrei să priveşti, opreş-te-te.

— Cât mai puţin vorbă, mai cu seamă la suiş; vorba îţi oboseşte pieptul şi poate supăra pe tovarăşi.

— Nu te sbegui, ca un cătel; la coborâşuri nu o luà la goană, că lesne poţi să te rostogoleşti într'o prăpastie.

— Nu e bine să bei apă la toate izvoarele ce întâlneşti.

— *Cea mai vătămătoare băutură la munte este alcoolul.*

— După fiecare ceas de umblet, opreşte-te, ca să răsufli, cinci minute, însă stând în picioare.

— Când te opreşti, îmbracă-te cu o haină mai mult, mai cu seamă dacă eşti asudat.

Poveţe generale.

— Grijile de acasă lasă le la poalele muntelui.

— Trei sunt însuşirile bunului muntean: să fie *răbdător*, să fie *cu voe bună*, să fie *săritor* intru ajutorarea tovarăşilor.

— Nu te prinde să faci isbrăvi, pe cari se poate să le plăteşti cu viaţa.

— Ascultă călăuza ce ți-ai ales.

Afară de odihna socotită, nu pierde timpul, ci gândește-te la noaptea, care iute sosește.

— *Nu e de nici un folos* să cânți și mai puțin să sbieri pe drum.

— *Sălbatic lucru este să distrugi copaci și flori.* Florile, ce culegi, nu le smulge, cu rădăcină cu tot.

— Este foarte primejdios pentru cei ce umblă în urma ta, pe poteacă, dedesubt, să petreci, aruncând și rostogolind pietre și bolovani,

— Odată ajuns la o casă de adăpost odihnește-te în tăcere. Fii cuviincios, respectă pe ceilalți adăpostiți, cari au nevoie de repaos. Nu te crede obligat să *faci un chef*, fiindcă ai ajuns la vârf.

— *Nu te iscăli* pretutindenea ; *amintește-ți zicala latinească* : (*Nomina stulturum*)...

— Nu face și nu lăsa tot felul de murdării, ori pe unde treci și stai.

Nestor Urechia.

CUPRINSUL

Prefață . . . . . pg. 3
Peste Găina la Vidra de Sus . . „ 5
Hălmagiu . . . . . „ 7
Muntele Găina . . . . . „ 21
Târgul de fete . . . . . „ 26
Defileul superior al Crișului Alb . „ 39
Spre țara adevăraților Moți . . „ 45
Casa lui Iancu . . . . . „ 57
Muzeul . . . . . „ 62
Reîntoarcerea peste Lespezi, Brusturi, Bodești și Hălmagiu . . . „ 68
Spre Scărișoara . . . . . „ 81
Scărișoara . . . . . „ 89
Spre Ghețar . . . . . „ 96
Ghețarul dela Scărișoara . . „ 102
Țara Moților . . . . . „ 111
Programul unei excursiuni în Munții Apuseni „ 113
Zăpezi și flori, de M.-me Michelet . „ 118
Povețe pentru excursioniști de Nestor Urechia „ 125

Nr. 29—30. *Ioan Clopoţel:* **Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace.** (Mihail Cogălniceanu, Vasile Alecsandri, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Alexandru Odobescu, Constantin Negruzzi, Gheorghe Panu, Bogdan Petriceicu Haşdeu, C. A. Rosetti, Cesar Boliac. Lei 15·—

Nr. 31—34. *Ioan Clopoţel:* **Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace.** (Tit Maiorescu, Mihail Eminescu, Nicolae Gane, Nicolae Filimon, Ioan Slavici, Ioan Creangă, P. Ispirescu, Gheorghe Coşbuc, Alexandru Vlahuţă, I. L. Caragiale, Barbu Şt. Delavrancea, C. Dobrogeanu-Gherea, Ion Gorun, I. Al. Brătescu-Voineşti, P. Locusteanu, D. D. Pătrăşcanu, Virgil Oniţiu şi Andrei Bârseanu). Lei 20 —

Nr 35—38. *Ioan Clopoţel:* **Antologia scriitorilor români dela 1821 încoace.** (N. Iorga, Emil Gârleanu, Mihai Sadoveanu, D. Anghel, St O. Iosif, I. Al. Basarabescu, Sextil Puşcariu, Ioan Adam, Ioan Ciocârlan, Ion Agârbiceanu, Al. Ciura, Oct. Goga, P. Cerna, Ecaterina Pitiş, Maria Cunţan, Ilarie Chendi, C. Sandu Aldea, Caton Theodorian, Al. Cazaban, Z. Bârsan. Dr. I. Lupaş, G. Raneti, Victor Vlad Delamarina, G. Galaction, A. Cotruş şi M. Codreanu) L. 20·—

Nr. 39. *Toma Cocişiu:* **Povestiri din natură** Lei 5·—

Nr. 40 - 40/i. **Cântări naţionale** şi alte diverse cântece. Ediţia VIII. Lei 30·—

Nr 41. *Alexandru Leca Morariu:* **Dela noi,** Poveşti bucovinene. Lei 5 —

Nr. 42—45. *V. Alexandri:* **Poezii.** Vol. I Lei 25 —

Nr. 46—48. *V. Alexandri:* **Poezii.** Vol. II Lei 20 —

Nr. 49. *Adam Bolu:* **Poveşti şi Povestiri** Lei 5· —

Nr. 50. *Mauriciu Jokai:* **Piticii din Leaotung** Lei 5·—

Nr. 51—54. *Andreiu Mureşeanu:* **Poezii** Lei 10 —

Nr 55—56. *Const. Cehan Racoviţă:* **„Ardealul."** Dramă în 4 acte. Lei 10 —

Nr 57.—57/d. *Ilie Hociotă:* din lumea duhurilor. (Credinţele poporului) Lei 5.—

Nr. 58—58/d. *V Alexandri:* **Teatru. I.** (Paraclisierul, Herşcu boccegiul). Lei 5·—

Nr. 59 - 59/h. *V. Alexandri:* **Teatru. II.** (Cinel-Cinel, Piatra din casă. Nunta țărănească) Lei 10 —
Nr. 60 - 60/d. *V. Alexandri:* **Teatru. III.** (Arvinte și Pepelea, Stan covrigarul, Barbu lăutarul) Lei 5. -
Nr. 61. *Volbură Poiană:* **Ion Burduf** (Viața unui copil până în ceasul în care a părăsit școala primară Lei 5·—
Nr. 62—63. *Teodor Murășanu:* **Cioburi de oglindă** (Schițe și amintiri) Lei 10· -
Nr. 64 Prof. *Horia Teculescu:* **Scriitorii ca luptători pentru unirea neamului** Lei 5·—
Nr. 65 - 66. *Emil Isac:* **Cartea unui om** Lei 10·—
Nr. 67 - 68. *I. Agârbiceanu:* **Visurile**, povestiri L. 10 -
Nr. 69. *Gavril Todică:* **Urgiile naturii** Lei 5·—
Nr 70. *Sextil Pușcariu:* **Literatura română** Lei 5·—
Nr. 71. *Eugeniu Sperantia:* **Sub nimbul familiar**, schițe și povestiri lăuntrice Lei 5. —
Nr. 72. *Al. Mănciulescu:* **Povestiri** Lei 5. -
Nr. 73. *Vasile Savel:* **Doine din războiu și câteva povestiri** Lei 5.—
Nr. 74—74/a. *Septimiu Popa:* **Povestiri** Lei 10.—
Nr. 75 - 75/a. *Emil Isac:* **Notițele mele** Lei 10.—
Nr. 76. *Ion Montani:* **Din zile grele** Lei 5.—
Nr. 77—79. *Prof. I. Georgescu:* **Strengarul satului.** (Piesă populară în trei acte) Lei 15.—
Nr. 80—81. *Al T Stamatiad:* **Câți-va scriitori** L 10.—
Nr. 82 *A. Cotruș:* **Versuri** Lei 5 —
Nr. 83—84. *Șt. Meteș:* **Moșiile Domnilor și boerilor din țările române în Ardeal și Ungaria** L 10.—
Nr. 85—86. *Traian Mager:* **Aspecte din Munții Apuseni** (Târgul de fete dela Găina, Ghețarul dela Scărișoara) Lei 10. —
Nr 87—88. *Prof Dr. Gr Cristescu:* **Perspective sociale și culturale în lumina evangheliei** 15.—
Nr. 89—90 *V. Demetrius:* **Nuvele alese** Lei 10 —

Pentru tot ce privește **„Biblioteca Semănătorul"** a se adresă **Librăriei diecezane** din **Arad.**